

Budapest Főváros Települési Esélyegyenlőségi Programja
(2017-2022)

Munkaanyag

Munkaanyag zárása első társadalmi egyeztetés előtt: 2016.05.06.

TARTALOMJEGYZÉK

1. Vezetői összefoglaló	4
2. Bevezetés.....	4
2.1 Az esélyegyenlőségi program tartalma, szerkezete	4
2.2 A Fővárosi települési esélyegyenlőségi program szükségessége	4
2.3 A települési esélyegyenlőségi program jogi és szakmai alapjai	5
2.4 A FTEP városfejlesztési stratégiai dokumentumokból levezethető, általános céljai, alapelvei	6
<i>A megkülönböztetés tilalma, egyenlő bánásmód .....</i>	8
<i>Az emberi méltóság tiszteletben tartása.....</i>	8
<i>Partneri kapcsolat, együttműködés.....</i>	9
<i>Társadalmi szolidaritás .....</i>	9
<i>Méltányos és rugalmas elbánás .....</i>	9
2.5 A 2010-15-ös esélyegyenlőségi ciklus előrehaladása, legfontosabb eredményei	9
2.6 A FTEP készítésének módszerei, folyamata.....	9
3. Helyzetelemzés, problémafeltárás.....	11
3.1 A főváros fő területi, gazdasági, demográfiai és társadalomstatistikai jellemzői, fővárosi társadalmi folyamatok	11
3.1.1 Budapest szerepköre, hazai és nemzetközi kapcsolatai.....	11
3.1.2 Népeség, népmozgalom	12
3.1.3 Képzettség	13
3.1.4 Foglalkoztatottság	15
3.1.5 Jövedelmi viszonyok, szegénység.....	17
3.1.6 Lakáshelyzet	18
3.1.7 Egészségi állapot.....	20
3.1.8 Kultúra és Sport	21
3.2 A védett tulajdonságú csoportok helyzetének elemzése.....	23
3.2.1 Nők	23
3.2.2 Gyermek, fiatalok	26
3.2.3 Kisgyermeket nevelők	27
3.2.4 Szenior és idős korúak	28
3.2.5 Roma/cigány származásúak	30

3.2.6 Fogytékossággal élő/tartósan egészségkárosodott emberek	31
3.2.7 Mélyszegénységben/szegregátumokban élők	33
3.2.8 Hajléktalan emberek	34
3.2.9 Migránsok (bevándorlók és menekültek).....	35
3.3 Helyzetértékelés, fő esélyegyenlőségi problémapontok meghatározása célcsoportok szerinti bontásban.....	36
3.3.1 Nők	36
3.3.2 Gyermekek, fiatalok.....	37
3.3.3 Kisgyermeket nevelők	37
3.3.4 Szenior és idős korúak.....	38
3.3.5 Roma/cigány származásúak	38
3.3.6 Fogytékossággal élő/tartósan egészségkárosodott emberek	39
3.3.7 Mélyszegénységben/szegregátumokban élők	39
3.3.8 Hajléktalan emberek	40
3.3.9 Migránsok (bevándorlók és menekültek).....	40
3.4 A települési esélyegyenlőségi program által kezelendő problémák összefoglalása	41
4. A MEGVALÓSÍTÁS ESZKÖZEI ÉS NYOMON KÖVETÉSE	41
4.1 Szervezeti háttér (tervezés és végrehajtás intézményesülése).....	41
4.2 Ágazati és kerületközi koordináció mechanizmusai, együttműködési javaslatok.....	41
4.3 Érintettek bevonása, társadalmi egyeztetés és nyilvánosság	41
4.4 Monitoringrendszer rövid leírása (indikátorok, mérési mód, működtetési mechanizmus)	41
5. STRATÉGIA.....	41
5.1 A középtávú célok (2020-ig) és azok összefüggései	41
5.1.2 A stratégia konkrét céljainak meghatározása	41
5.1.3 Az ágazati és célcsoportra vonatkozó célok közötti összefüggések bemutatása.....	41
5.2 A megvalósítást szolgáló középtávú beavatkozások	41
5.2.1 Mainstreaming beavatkozási irányok (a rendszerbe építést szolgálják, illetve minden ágazatban és célcsoportra pozitív hatást gyakorolnak)	41
5.2.3 Ágazati beavatkozási irányok (általános és célcsoportonként).....	41
5.3 Összefoglaló áttekintés (beavatkozási irányok mátrixa – ágazat-célcsoport mátrix, célokhoz, más, kapcsolódó anyagokhoz (Budapest 2020, ITS) való illeszkedés jelölésével).....	41
5.4 A stratégia megvalósíthatóságának főbb kockázatai	41
Melléklet:.....	42
1. Cselekvési terv a 2017-es évre (projektek, felelősökkel, határidőkkel, költségösszesen tervvel)	

1. VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

Megjegyzés [t1]: második társadalmi egyeztetésre készül el

2. BEVEZETÉS

2.1 Az esélyegyenlőségi program tartalma, szerkezete

A FTEP a Budapest 2020 által javasolt, fővárosi közgyűlési határozatok által megadott, 2017–2022 közötti időszakra vonatkozik. A program elkészítésében a 2010-től 2015-ig végrehajtott, előző települési esélyegyenlőségi program szakmai alapjaira és eredményeire is támaszkodtunk.

A FTEP szerkezete két jól elkülöníthető egységből áll: az első egység (2. Bevezetés, 3. Helyzetfelmérés és problémafókusz) az általános célokat, előző időszak eredményeit és a helyzetfelmérést tartalmazó, megalapozó szakaszt, míg az erre alapozó, második egység (4. fejezet) a középtávú beavatkozási irányokat jelöli ki. A középtávú beavatkozási irányokhoz igazodó rövid távú cselekvési programot 2017. évtől kezdődően a melléklet tartalmazza. Az éves időszakot átfogó cselekvési programok az előző év novemberéig készülnek el, a következő év során végrehajtandó tevékenységekhez kapcsolódó feladatokat, felelősöket, ütemezést és a szükséges források tervezését is tartalmazzák.

A megalapozó szakasz *Bevezető* c. fejezete rámutat a FTEP, mint a Főváros által önként vállalt feladat elvégzésének szükségességére és hasznára, számba veszi az anyag készítése során használt szakmai és jogszabályi alapokat. Ezen belül részletesen kitér a hosszú távú városfejlesztési koncepcióból és a kapcsolódó középtávú stratégiából következő célokra és alapelvekre. E mellett a fejezet beszámol az előző időszak előrehaladásáról, legfontosabb eredményeiről, és jelen FTEP készítésének folyamatáról is.

A *Helyzetfelmérés és problémafókusz* c. fejezet két nagyobb egységből áll. Az aktuális FTEP helyzetfelmérése az előző időszak hat veszélyeztetett célcsoportját a mélyszegénységben élők és a migránsok csoportjaival kiegészítve elemzi, e mellett kitér a budapesti lakosság némely általános demográfiai és társadalomstatistikai mutatójának elemzésére is, így a népesedési, képzettségi, foglalkoztatási és egészségügyi mutatókra. A fejezet második fele a helyzetfeltárás alapján ragadja meg az ágazati és célcsoport szinten jelentkező legégetőbb problémákat, amelyekben prioritást állít.

A Program a helyzetfeltárás keretében a vizsgált célcsoportok vonatkozásában az országosan általános, valamint a fővárosi problémagócokra, azok belső összefüggései miatt egyaránt hangsúlyt helyez, ugyanakkor a beavatkozási irányok meghatározásakor a Fővárosi Önkormányzati hatáskörbe tartozó fő problémákra fókuszál. A FTEP második egységében megfogalmazott középtávú beavatkozási irányok egy része egy-egy ágazathoz (szociális, sport, kulturális, egészségügyi, városüzemeltetés, -fejlesztés), más részük több ágazathoz kötődik, e mellett az anyag horizontális beavatkozásokat, illetve a kerületek számára javaslatokat is kínál. A második egység e mellett a megvalósítás és nyomonkövetés módszereiről, eszközeiről is értekezik.

2.2 A Fővárosi települési esélyegyenlőségi program szükségessége

Az esélyegyenlőség területén 2011. óta megváltozott az önkormányzatok számára előírt feladatok tervezésének és végrehajtásának környezete, így a Fővárosi Önkormányzat kikerült a jogszabály kötelezettjei közül, amit az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény a következőképp fogalmaz meg: „31. § (1) A község, a város és a főváros kerületeinek önkormányzata (a továbbiakban: települési önkormányzat) ötévente öt évre szóló helyi esélyegyenlőségi programot fogad el.”

E tény azonban nem jelenti azt, hogy a Fővárosi Önkormányzatnak ne lennének egyéb jogszabályokból, korábban felvállalt szerződéses kötelezettségeiből vagy jövőbeli forráselérésre vonatkozó érdekeiből fakadó feladatai ezen a területen.

- az európai uniós pályázati kiírások során általános, a horizontális szempontok szerinti elvárása a helyi esélyegyenlőségi program megléte, aminek hiányában az így beadott pályázatok már a formai ellenőrzésen sem juthatnak át. (Ebtv. 31. § (6) szerint: „A települési önkormányzat az államháztartás alrendszeréből, az európai uniós forrásokból, illetve a nemzetközi megállapodás alapján finanszírozott egyéb programokból

származó, egyedi döntés alapján nyújtott, pályázati úton odaítélt támogatásban csak akkor részesülhet, ha az e törvény rendelkezéseinek megfelelő, hatályos helyi esélyegyenlőségi programmal rendelkezik.”)

- Emellett az önkormányzat korábbi pályázatainak eredményeként végrehajtott vagy végrehajtás alatt álló projektjeiben (BKISZ, KEOP I., KEOP II., KEOP III.) vállalta az esélyegyenlőségi program működtetését a projekt időtartama és fenntartási ideje erejéig, amely kötelezettség a 2018. december 31-én záruló és 5 éves fenntartási időszakot előíró KEOP II esetében 2023. december 31.

Az előző időszakban, 2010-15 között, a Fővárosban már működött ilyen települési esélyegyenlőségi program, amely a fentebb részletezett pályázatokon való indulás alapfeltételeként is funkcionált. Fentiekre tekintettel a Fővárosi Közgyűlés 2015-ben két határozatot fogadott el, amelyek az előző ciklus beszámolójának elfogadásáról, és új esélyegyenlőségi terv készítésére kötelezettség vállalásáról szólnak, ezek adják jelen, 2017-22 közötti időszakra szóló Fővárosi települési esélyegyenlőségi program jogalapját:

- 1771/2015.(12.02.) A Fővárosi Közgyűlés elfogadja a fővárosi foglalkoztatási folyamatokról és a Fővárosi Települési Esélyegyenlőségi Programról szóló beszámolót.
- 1772/2015.(12.02.) Felkéri a főpolgármestert, hogy dolgozza ki Budapest Helyi Esélyegyenlőségi Programját a 2017-2022 közti időszakra.

2.3 A települési esélyegyenlőségi program jogi és szakmai alapjai

Jelen Fővárosi települési esélyegyenlőségi program (továbbiakban: FTEP) készítésekor figyelembe vettük a készítésre hatályos, települési esélyegyenlőség szempontjából releváns jogszabályokat, így különösen Magyarország Alaptörvényét. Az Alaptörvény Szabadság és felelősség c. fejezetének XV. cikke szerint „... (1) A törvény előtt mindenki egyenlő. Minden ember jogképes. (2) Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja. (3) A nők és a férfiak egyenjogúak. (4) Magyarország az esélyegyenlőség megvalósulását külön intézkedésekkel segíti. (5) Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékosággal élőket...”

A FTEP készítéséhez az Alaptörvény rendelkezéseivel összhangban megszületett, Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény (továbbiakban: Ebtv.) ad útmutatót. Az Ebtv. 31. § (2) bekezdése szerint, „...a helyi esélyegyenlőségi programban helyzetelemzést kell készíteni a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok oktatási, lakhatási, foglalkoztatási, egészségügyi és szociális helyzetéről, illetve a helyzetelemzésen alapuló intézkedési tervben meg kell határozni a helyzetelemzés során feltárt problémák komplex kezelése érdekében szükséges intézkedéseket. A helyzetelemzés és az intézkedési terv elfogadása során figyelembe kell venni a települési kisebbségi önkormányzatok véleményét. A programalkotás során gondoskodni kell az esélyegyenlőségi program és a települési önkormányzat által készítendő egyéb fejlesztési tervek, koncepciók, továbbá az integrált településfejlesztési stratégia antiszegregációs célkitűzéseinek összhangjáról.”

A fentiek alapján jelen FTEP nem fedi le a kerületek által végzendő feladatokat, de szükségszerűen a létező és létrejövő kerületi esélyegyenlőségi programokkal összhangban készül. E mellett, a 769/2013.(04.24.) Főv. Kgy. határozatban foglaltak szerint figyelembe veszi a Főv. Kgy. 767/2013.(04.24.) határozatával elfogadott Budapest 2030 hosszú távú városfejlesztési koncepciójában a települési esélyegyenlőségre vonatkozóan írtakat.

A FTEP készítése és működtetése során figyelembe vett további kapcsolódó jogszabályok:

- A helyi esélyegyenlőségi programok elkészítésének szabályairól és az esélyegyenlőségi mentorokról szóló 321/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet.,
- a helyi esélyegyenlőségi program elkészítésének részletes szabályairól szóló 2/2012. (VI. 5.) EMMI rendelet,
- 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról,
- 2012. évi I. tv. a munka törvénykönyvéről,
- 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól,
- 2007. évi XCII. törvény A fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről,

- Az Európai Parlament és a Tanács 2006/54/EK irányelve (2006. július 5.) a férfiak és nők közötti esélyegyenlőség és egyenlő bánásmód elvének a foglalkoztatás és munkavégzés területén történő megvalósításáról,
- 327/2012. (XI. 16.) Korm. rendelet a megváltozott munkaképességű munkavállalókat foglalkoztató munkáltatók akkreditációjáról, valamint a megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásához nyújtható költségvetési támogatásokról.
- 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról
- 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
- 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról.

Jelen FTEP kidolgozása során figyelembe vettük továbbá azokat a hatályos dokumentumokat, amelyeknek egyes fejezetei az esélyegyenlőséggel, illetve diszkrimináció valamely formájának megelőzésével és kezelésével kapcsolatos helyzetképet, megállapításokat vagy javaslatokat tartalmaznak. Ezen anyagok egyes, vonatkozó fejezetei tartalmilag, szerkesztett formában az Esélyegyenlőségi Programba beépítésre kerültek, így a következők:

- Budapest 2030 – Budapest új városfejlesztési koncepciója
- Budapest 2020 – Integrált Településfejlesztési Stratégia (2014-2020), különösen a 2., stratégiai kötete Antiszegregációs program c. fejezete
- Budapest Főváros Szociális Szolgáltatástervezési Koncepciója és felülvizsgálati dokumentumai
- Monitoring jelentés a főváros 2014. évi munkaerő-piaci helyzetéről és a fővárosi munkaerő-piaci és esélyegyenlőségi aktivitásairól

E mellett a FTEP további felhasznált irodalmi és adatforrásai a következők:

- Budapest számokban 2014, KSH, 2015, Budapest
- Szegénység, lakáskörülmények, lakókörnyezet. In: Statisztikai tükrök, VII. évf. 33. szám, KSH, 2013, Budapest
- Eurostat és KSH időszakos adatközlések, 2010-2015
- A magyarországi romák XXI. század eleji társadalmi helyzete – összefoglaló tanulmány, Human Contact, 2001, 2010, Budapest, kézirat
- Kószeghy Lea: Külföldiek Budapesten. In: Változó migráció – változó környezet, Szerk.: Hárs Á.–Tóth J., 2010, Budapest
- Kemény István–Janky Béla: A 2003. évi cigány felmérésről. In: A magyarországi cigány népesség helyzete a 21. században: kutatási gyorsjelentések. Szerk.: Kállai E., Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2003, Budapest

2.4 A FTEP városfejlesztési stratégiai dokumentumokból levezethető, általános céljai, alapelvei

A FTEP készítésével a Főváros célkitűzése, hogy Budapest rendelkezzen a vonatkozó, hatályos jogszabályoknak megfelelő aktuális, átfogó, a hosszú távú beavatkozási irányok meghatározását, továbbá a középtávú beavatkozási akciótervet tartalmazó, a kiemelt esélyegyenlőségi célcsoportokra fókuszáló esélyegyenlőségi programmal, amely reflektál:

- a fővárosi hátrányos helyzetű és védett tulajdonságú társadalmi csoportok helyzetére, szolgáltatásokhoz való hozzáférési esélyeikre,
- az egyes önkormányzati szakmai ágazatok fejlesztési terveire,
- a horizontális esélyegyenlőségi elvek érvényre juttatására a fővárosi döntéshozatalban,
- a hatályos ITS Antiszegregációs tervében meghatározott javaslatokra és feladat-kijelölésre, illetve
- azokra a konkrét szempontokra és előírásokra, amelyeket az Európai Unió pályázatok hatályos Esélyegyenlőségi Útmutatói tartalmaznak.

A *Budapest 2030 – hosszú távú városfejlesztési koncepció* meghatározza a főváros jövőképét, átfogó és hosszú távú fejlesztési céljait, melyek alapján Budapest jövőképe egy hazai és európai szinten meghatározó, aktív, a Kelet-közép-európai térségben gazdasági vezető szerepet betöltő, a kreatív és magas hozzáadott értékű szektorokban kiemelkedő teljesítményt nyújtó város képe. A jövőkép szerinti Budapest adottságait és helyzeti potenciálját tekintve híd szerepet tölt be a környező tájak, civilizációk között, különböző kultúrák, gazdaságok és

emberek találkozáshelye, sokszínű, egyedi karakterű főváros, amely magas életminőséget és esélyegyenlőséget biztosít lakóinak¹. A jövőképre alapozva a városfejlesztési koncepció célja, hogy Budapest legyen:

- az európai városhálózat erős tagja, amelyre jellemző
- az érték- és tudásalapú, fenntartható gazdaság,
- a javuló életminőség, harmonikus együttélés
- a harmonikus, sokszínű városi környezet.

Ezen belül társadalmi területű, konkrét célok:

- A kulturális sokszínűség megőrzése és fejlesztése,
- A humán szolgáltatások optimalizálása,
- Az igényekhez igazodó, rugalmas lakásstruktúra megteremtése,
- Befogadó, támogató és aktív társadalom megteremtése.

A középtávú stratégiai célok² a koncepció átfogó céljai közül a főváros népességmegtartó erejének javítását, valamint nemzetközi pozíciójának megerősítését emeli ki. Ennek érdekében kiemelt, horizontális célként jelenik meg a kezdeményező, együttműködő városfejlesztés, azaz „a városfejlesztés kezdeményező szerepének erősítése, az együttműködésben, kooperációban rejlő lehetőségek hatékonyabb kihasználása, mely horizontális célként mind a tematikus, mind a területi célok alá tartozó kezdeményezésekben érvényesül”. E mellett az esélyegyenlőség területéhez érintőlegesen kapcsolódik két tematikus cél:

- „Intelligens városműködés: a városi, várostérségi közszolgáltatások hatékonyságának javítása a kooperáció, valamint a környezettudatos és innovatív megoldások alkalmazásával.
- Sokszínű, értékörző, zöld nagyvárosi környezet: élhetőbb, a társadalmi igényeknek megfelelő városi környezet feltételeinek kialakítása, a gazdasági prosperitást, társadalmi kohéziót és régióon túlmutató szerepkört egyaránt szolgáló infrastruktúrák fejlesztésével.”

E célok különösen a közszolgáltatások hatékonyságának javítása, kooperáció, élhetőbb, társadalmi igényeknek megfelelőbb városi környezet, illetve társadalmi kohézió ösztönzésének részscéljain keresztül köthető esélyegyenlőségi vonatkozásokhoz. E mellett a települési esélyegyenlőségi program kérdésköréhez erősen kapcsolódik a *nyitott, szolidáris és aktív budapestiek* cél, amely „az egyéni és közösségi öngondoskodás, felelősségvállalás, az esélyegyenlőség, valamint Budapest befogadó jellegének erősítése” irányába kíván hatni. Ez a stratégiai cél három alcélon (prioritáson) keresztül valósul meg:

Szociális célú infrastruktúrák megújítása, bővítése

„A fővárosi önkormányzat fontosnak tartja, hogy a különleges figyelmet igénylő, vagy hátrányos helyzetű csoportokról (gyermekek, időskorúak, fogyatékos vagy egészségkárosodott emberek, szegénységben élők, hajléktalanok, stb.) a lehetőségeihez mérten gondoskodjon, ebben az ellátó intézményhálózati rendszerét fejlessze, modernizálja.”

Esélyegyenlőségi program

„A fővárosi önkormányzat 2016-ban elkészíti esélyegyenlőségi programjának felülvizsgálatát, mely alapján elkészülnek a rövid távú akciótervek. A tervezés integrálja a megkezdett programokat, illetve az előkészített projekteket is. Az esélyegyenlőségi program célja, hogy hozzájáruljon a különböző társadalmi csoportok egyenlő esélyű városhasználatához, ezáltal a társadalmi integrációhoz. Ennek érdekében ösztönzi a társadalmi csoportok közötti párbeszéd kialakulását, támogatja egyes hátrányos helyzetű csoportok beilleszkedését. A fővárosi önkormányzat a foglalkoztatás támogatása érdekében, a helyben lévő munkáltatók számára is biztosít különböző szolgáltatásokat... Emellett az intézményi és civil segítő szervezetek módszertani koordinációját is ellátja...” Az alcél kiemelt területei, illetve a 2014-ben kidolgozott Szociális Városrehabilitáció Tematikus Fejlesztési Program kapcsolódó céljai:

- A hajléktalanság komplex kezelése az illetékes hatóságok, intézmények, civil és egyházi szervezetek bevonásával.
- Munkaerő-piaci szolgáltatások, foglalkoztatási esélyek javítását célzó integrált beavatkozások, munkáltatók, szolgáltatók, illetve a fővárosi munkaerőpiac befogadó szemléletének erősítése.
- Közszolgáltatási rendszerek integrált, összehangolt működése.
- Városi területek, épített környezet fizikai megújítása.

¹ Budapest 2030

² Budapest 2020, ITS, idézetek: 11-12.p.

- Községek erősítése, közösségfejlesztés, bizalom erősítése.
- Helyi gazdaságfejlesztés a foglalkoztatás bővítése érdekében.
- Integrált, differenciált fővárosi lakáspolitikai rendszer kialakítása.
- Bűnmegelőzés, drogprevenció, közbiztonság javítása.
- Tolerancia, elfogadás erősítése, diszkrimináció csökkentése.
- E mellett folytatni kell a fizikai és infokommunikációs akadálymentesítést a már meglévő intézmények, közterületek szolgáltatások és információs eszközök esetében. Ez horizontális célként minden beruházási tevékenység esetében is érvényesül.

Befogadás, népességmegtartás és társadalmi aktivitás támogatása

„A társadalmilag pozitív migrációs folyamatok támogatásához a befogadó környezet erősítése szükséges. A főváros támogatja a kulturális sokszínűséget népszerűsítő programokat, különösen melyek növelik a kisebbségi csoportokba tartozók, azon belül a nemzeti kisebbségek elfogadását, megbecsülését. A program célja, hogy létrehozza a főváros vezetésével azokat az együttműködési platformokat, melyek a társadalmi együttélés kérdéseit megvitatják, azonosítják a problémával érintett területeket, és részt vesznek a megoldást jelentő projektek kidolgozásában, megvalósításában. A népességszám stabilizálásához kapcsolódó lépés az aktív korúak és a szakképzett lakosság elvándorlásának mérséklése az itt maradást elősegítő környezet megteremtésével.” Ez alapján az ifjúság, illetve a családalapítási és családos korú nemzedék élethelyzetének javítása, családbarát szolgáltatások biztosítása, illetve az aktív idős kor támogatása, idősbárát szolgáltatások elérhetővé tétele egyformán fontos.

A konkrét célok megfogalmazása során e mellett a FTEP gondot fordít az Ebtv. vonatkozó rendelkezéseire³, így kiemelt figyelmet fordít:

- az egyenlő bánásmód, az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás követelményének érvényesülését segítő intézkedésekre,
- az oktatás és a képzés területén a jogellenes elkülönítés megelőzésére, illetve az azzal szembeni fellépésre, továbbá az egyenlő esélyű hozzáférés biztosításához szükséges intézkedésekre,
- a közszolgáltatásokhoz, valamint az egészségügyi szolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés biztosításához szükséges intézkedésekre,
- olyan intézkedésekre, amelyek csökkentik a hátrányos helyzetűek munkaerő-piaci hátrányait, illetve javítják foglalkoztatási esélyeiket.

A FTEP-ben a fenti, hosszú- és közép távú városfejlesztési dokumentumokból következő célok ezért kiegészülnek a helyzetfelmérés által felvetett problémák megoldása érdekében megfogalmazott célokkal. A célok megvalósítása, illetve a problémák kezelése során a FTEP alapelvei a következők:

A megkülönböztetés tilalma, egyenlő bánásmód

A Főváros a szolgáltatások nyújtása során megelőzi és megakadályozza a szolgáltatást igénybe vevők hátrányos megkülönböztetését. Ez kiterjed a fővárosi fenntartású szolgáltatások teljes körére, illetve javaslatként megfogalmazódik a kerületek, mint szolgáltatásokat fenntartók számára. A hatályos jogszabályokkal összhangban a megkülönböztetés tilalma kiterjed bármínemű, különösen koruk, nemük, nemi identitásuk vagy szexuális orientációjuk, családi állapotuk, nemzeti vagy etnikai származásuk, fogyatékoságuk vagy egészségi állapotuk, vallásuk miatti diszkrimináció tilalmára.

Az emberi méltóság tiszteletben tartása

A Főváros a szolgáltatások nyújtása során tiszteletben tartja a szolgáltatást igénybe vevők emberi értékeit, méltóságát, egyediségét. A Főváros szolgáltatóként, illetve szolgáltatás fenntartójaként saját és a szolgáltatást igénybe vevők érdekeit figyelembe véve, azokat összeegyeztetve olyan feltételeket, körülményeket alakít ki, amelyek ezeknek az alapvető értékeknek a megőrzéséhez és megerősítéséhez hozzájárulnak. Ez kiterjed a fővárosi fenntartású szolgáltatások teljes körére, illetve javaslatként megfogalmazódik a kerületek, mint szolgáltatásokat fenntartók számára.

³ A jogszabály 31. § (3) bekezdése szerint a helyi esélyegyenlőségi program elkészítése során kiemelt figyelmet kell fordítani a felsorolt területekre.

Partneri kapcsolat, együttműködés

A Főváros mint szolgáltató, illetve szolgáltatás fenntartója a szolgáltatás nyújtásának keretei között is a partnerség elvének érvényesítésére törekszik. Ennek érdekében átlátható szerződéses viszonyokat alakít ki, szem előtt tartva a kölcsönös előnyök egyidejű biztosítását.

Társadalmi szolidaritás

A Főváros számára egyik lakó sem értékeesebb a másíknál. A Fővárosnak érdeke ezért a lakók közötti, illetve a lakók és intézmények/civil szervezetek, továbbá az intézmények és civil szervezetek közötti együttműködés és szolidaritás erősítése, amely nagyban elősegítheti a hátrányos helyzetű csoportok esélyegyenlőségének érvényesülését.

Méltányos és rugalmas elbánás

A megkülönböztetés tilalma, az egyenlő bánásmód elve nem alkalmas az összes létező egyenlőtlenség megszüntetésére, amely a helyi társadalom tagjait érheti. A Főváros ezért olyan pozitív, méltányos és rugalmas intézkedéseket dolgoz ki, amelyek elősegítik az érintettek esélyegyenlőségének javulását, megőrzését.

2.5 A 2010-15-ös esélyegyenlőségi ciklus előrehaladása, legfontosabb eredményei

Megjegyzés [t2]: második társadalmi egyeztetésre készül el.

2.6 A FTEP készítésének módszerei, folyamata

Megjegyzés [t3]:
A fejezet jelenleg a tervezett folyamatot tartalmazza. A folyamat előrehaladásával a fejezetet pontosítjuk majd.

A FTEP készítésének folyamata a következő:

1. szakasz, előkészítés:

2016. január-április folyamán a Budapest Esély szakértői és a Főváros esélyegyenlőségi referense, illetve közvetítésével az illetékes főosztály megállapodik a FTEP vázlatos tartalmáról, a folyamat ütemezéséről. Ezt követően a Budapest Esély szakértői elkészítik a 2-4. fejezeteket, azaz az általános bevezető, az előző ciklus eredményeit összefoglaló és a helyzetelemzést tartalmazó részeket. Utóbbi fejezeten belül elkészítik az elsődleges problémafókuszot, azaz a beavatkozási területek és problémák első meghatározását. A szakaszban a szakértők 3-4 személyes konzultációt tartanak, a szakasz végén az anyagot társadalmi egyeztetésre készítik elő (draft1).

2. szakasz, első társadalmi egyeztetés:

Az első társadalmi egyeztetés 2016. április 10-től június 3-ig tart. Az egyeztetés célja, hogy a FTEP által érintett szolgáltatásokban és/vagy védett tulajdonságú csoportokkal dolgozó stakeholderek véleményezzék, kiegészítsék a helyzetfelmérést, illetve további beavatkozási területeket, problémákat fogalmazzanak meg. Az egyeztetésben részt vesznek az érintett társadalmi szervezetek, amelyeket a Civil Iroda adatbázisának segítségével érünk el, érintett intézmények, gazdasági társaságok, a főváros és a kerületek képviselői. Az egyeztetéshez a draft anyagot egyrészt online felületen tesszük közzé, így bárki, e-mailben elküldheti észrevételeit. E mellett április-májusban több egyeztető fórumot tartunk, amelyek az anyag egy-egy részére (egy-egy szolgáltatásra/csoportra) fókuszálnak majd. A fórumokat a Budapest Esély munkatársai szervezik, koordinálják, illetve a beérkezett hozzászólásokat a cég szakértői gyűjtik össze, válaszolják meg.

3. szakasz, egyeztetések közötti időszak:

A 3. szakasz 2015 júniusától július 20-ig tart. Az első társadalmi egyeztetés szakaszát követően a Budapest Esély szakértői megvizsgálják, és lehetőség szerint beépítik az egyeztetések során beérkezett véleményeket, kiegészítéseket, javaslatokat. E mellett indoklást fűznek azokhoz a javaslatokhoz, amelyek nem kerülnek beépítésre. Ebben az időszakban készül el a megvalósítás módszereiről szóló 5. fejezet, a 6., stratégiai fejezet, illetve a vezetői összefoglaló, így megszületik a draft2 anyag. E mellett elkészül a 2017-es cselekvési terv első változata.

4. szakasz, második társadalmi egyeztetés:

A második társadalmi egyeztetés 2016. július 20-tól október 10-ig tart. Az egyeztetés célja, hogy a FTEP által érintett szolgáltatásokban és/vagy védett tulajdonságú csoportokkal dolgozó stakeholderek véleményezzék,

kiegészítsék a stratégiai fejezetet, illetve további megoldási lehetőségeket fogalmazzanak meg a korábban feltárt problémákra. Az egyeztetésben részt vesznek az érintett társadalmi szervezetek, amelyeket a Civil Iroda adatbázisának segítségével érünk el, érintett intézmények, gazdasági társaságok, a főváros és a kerületek képviselői. Az egyeztetéshez a draft anyagot egyrészt online felületen tesszük közzé, így bárki, e-mailben elküldheti észrevételeit. E mellett ebben az időszakban több egyeztető fórumot tartunk, amelyek az anyag egy-egy részére (egy-egy szolgáltatásra/csoportra) fókuszálnak majd. A fórumok egy része célzottan a kerületi esélyegyenlőségi referenseknek szól majd. E mellett a Fővárosi Közgyűlés szakbizottságai, illetve az ügyosztályok is megkapják az anyagot véleményezésre, szükség szerint ezekkel a partnerekkel személyes egyeztetést is folytatunk. A fórumokat a Budapest Esély munkatársai szervezik, koordinálják, illetve a beérkezett véleményeket a cég szakértői gyűjtik össze, válaszolják meg.

5. szakasz, közgyűlési előkészítés:

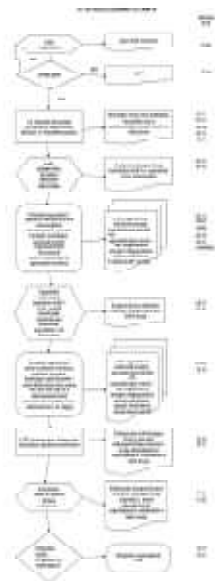
A második egyeztetést követően az összegyűjtött észrevételeket, kiegészítéseket a Budapest Esély szakértői beépítik az anyagba, illetve ez alapján véglegesítésre kerül a 2017-es cselekvési terv is. A végleges anyag, amely a közgyűlési előterjesztés mellékletét képezi majd, 2016. október 31-re készül el.

Ezt követően, november folyamán az előterjesztés tervezete a Fővárosban szokásos eljárási útvonalon halad, a folyamat közben a Budapest Esély szakértői mindvégig rendelkezésre állnak arra az esetre, ha az előterjesztés véglegesítéséhez még további kérdések megválaszolására volna szükség.

6. szakasz, közgyűlési előterjesztés:

Az előterjesztés várhatóan a 2016. decemberi közgyűlés napirendi pontja lehet.

1. sz. ábra a FTEP kidolgozásának folyamata

3. HELYZETELEMZÉS, PROBLÉMAFELTÁRÁS

3.1 A főváros fő területi, gazdasági, demográfiai és társadalomstatisztikai jellemzői, fővárosi társadalmi folyamatok^{4,5}

3.1.1 Budapest szerepköre, hazai és nemzetközi kapcsolatai⁶

A főváros kapcsolatait meghatározzák a különböző térségi funkciói, pozíciói. Budapest településhálózati összefüggései és térségi kapcsolatai nemzetközi és hazai szinteken vizsgálándók. Hazai szinten figyelembe kell venni Budapest fővárosi szerepkörét, agglomerációs központ szerepét, illetve a főváros és kerületeinek együttműködését.

Budapest az európai városhálózat tagjaként 1,75 millió fős lakosságával európai viszonylatban is a jelentősebb városok közé tartozik, ezen kívül a kontinens egy minden irányból jól átjárható metszéspontjában helyezkedik el. Földrajzi helyzeténél fogva Budapest valódi csomóponti pozícióban van, ám a földrajzi elhelyezkedésből adódó helyzeti potenciál gazdasági szempontból egyelőre kihasználatlan. A 2020-ig terjedő ITS ennek erősítését tűzte célul, amely cél eléréséhez leginkább a várostérségi szemlélet érvényre juttatása, Pest megye településeivel és a fővárosból is jól megközelíthető középvárosokkal való együttműködés visz közelebb.

Budapest fővárosi szerepköréből következően államigazgatási és közigazgatási központ is, így a kapcsolódó infrastrukturális fejlesztések is itt koncentrálnak. Ezek a projektek nemcsak fontos beruházások, de hozzájárulnak egy-egy városrész, sőt egész Budapest presztízsének, gazdasági prosperitásának növeléséhez. Budapest kiemelkedő adottságokkal bír, egyedi történelmi és építészeti örökséggel rendelkező főváros. A város jelentősége és súlya az országon belül folyamatosan növekszik, úgy az itt élő népesség száma, mint a gazdaság teljesítménye alapján is. A főváros népessége az ország egészének majdnem egyötödét jelenti (1,75 millió fő), amely egyúttal jelentős fogyasztói piacot képvisel. A lakosságnak nem csak a száma, hanem az összetétele és a magasabb jövedelme miatt is meghatározó szerepe van a hazai gazdaságban. Az ország GDP-jének mintegy 38 százaléka származik Budapestről, míg az egy főre jutó GDP az országos átlag 213%-a (2013-es adat).

A várostérséget Budapest és a vele „együtt élő” környezete alkotja. E térség funkcionális szempontból összefügg, társadalmi, gazdasági és környezeti folyamatok intenzív kölcsönhatásának tere. Budapest Magyarország egyetlen városa, amely körül európai léptékben is jelentős nagyvárosi agglomeráció alakult ki. A főváros növekvő és erősödő agglomerációja tovább erősíti országban belüli jelentőségét, közvetítő „kapuváros” és „híd” szerepét. A Budapesti agglomeráció a fővárost és 80 városkörnyéki agglomerálódó települést – közte 31 várost – magában foglaló, múltjában, jelenében és jövőjében egymáshoz sok szállal kapcsolódó, egymásra utalt térség. A Budapesti agglomeráció területe Magyarország területének mindössze 2,7%-a ugyan, ám itt él a magyar népesség mintegy negyede, két és félmillió ember és itt termelik az ország bruttó nemzeti jövedelmének közel 50%-át. A fővárossal ténylegesen együttműködő térség azonban túlnyúlik az agglomeráció határain is: a főváros és vele együtt élő környezete (közel 3 millió fő) együtt alkotja a budapesti ún. funkcionális várostérséget. E térség közigazgatásilag ugyan tagolt, de funkcionális szempontból a társadalmi-, gazdasági- és környezeti folyamatok intenzív kölcsönhatásának tere.

Budapest jogállása sajátos Magyarországon: főváros, megye és település, mely 23 kerületből áll. A főváros és a kerületek önálló helyi önkormányzattal rendelkeznek, így az önkormányzati rendszer kétszintű. A főváros és a fővárosi kerület törvényben meghatározott önálló feladat- és hatáskörű települési önkormányzatként működik. Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 2013. január 2-től hatályos rendelkezései alapján az előbbi ellátja azokat a kötelező és önként vállalt helyi, települési feladat- és hatásköröket, melyek a főváros egészét vagy egy kerületet meghaladó részét érintik, valamint amelyek a fővárosnak az országban betöltött különleges szerepköréhez kapcsolódnak. A kerületi önkormányzat működési területén köteles gondoskodni a törvényben meghatározott feladatok ellátásáról. A fővárosi önkormányzat szerepe a városfejlesztésben a közelmúltban történt jogszabályi változások következményeként csökkent. A 2014-ben megváltozott fővárosi önkormányzati választási rendszer alapján a Fővárosi Közgyűlésnek a

⁴ Felhasznált irodalom: Budapest számokban 2014., KSH, 2015, Budapest

⁵ Felhasznált irodalom: ITS Budapest Stratégia 2020, Megalapozó munkarész, 2014, Budapest - kézirat

⁶ ITS Budapest Stratégia 2020, Megalapozó munkarész, 2014, Budapest – kézirat, 8-11. old. alapján

főpolgármester mellett a 23 kerületi polgármester is tagja, ennek következtében a Közgyűlésben a kerületekkel való együttműködés intézményi szinten is megerősödött.

3.1.2 Népeség, népmozgalom

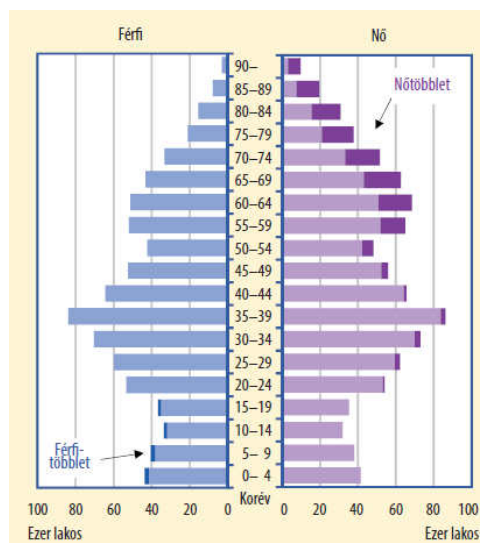
Budapest lakónépessége 1989-ben még meghaladta a 2 millió főt (2.016.681 fő), a 2001. évi népszámlálás időpontjában a főváros lakónépessége már csak 1 millió 778 ezer fő volt, vagyis majdnem 239 ezer fővel csökkent bő tizenkét év alatt. A 2011. évi népszámlálás időpontjáig a lakónépesség további, bár lényegesen kisebb ütemű csökkenése következett be, a budapestiek a 2001-es népszámlálással összehasonlítva 48.881 fővel lettek kevesebben.

A főváros nem tudta magát függetleníteni a népességfogyás országos tendenciájától, bár a népességfogyás aránya a 2001 utáni időszakban az országosnál alacsonyabb szintű, 2,7%-os volt. Az, hogy Budapest lakónépességének csökkenése az országosnál mérsékeltebb ütemű volt ebben az időszakban, a belső és külső bevándorlással magyarázható, amely összességében némiképp ellensúlyozta a természetes szaporodás folyamatosan negatív egyenlegét. A lakosság száma a városmagot alkotó kerületekben csökkent legnagyobb arányban (8,6%), míg a külső kerületekben a csökkenés mértéke a tíz év alatt csak 2% volt.

A népesség-nyilvántartás adatai szerint 2011 után a főváros lakónépessége már kis mértékben növekedni tudott, 2014-re megközelítette az 1 millió 750 ezer főt. Az 1990 és 2006 között jellemző tendencia volt a szuburbánus kitelepülés, amely nagyrészt a főváros agglomerációjában található települések felé irányult és természetes fogyás mellett a főváros népességfogyásának másik jelentős oka volt. 2007-ben ez a folyamat egyértelműen megfordult, és a belföldi vándorlási különbözetből fakadó népességnövekmény 2013-ra már meghaladta az évi 10 ezer főt is. A rendszerváltozás óta külföldről Magyarországra érkező bevándorlóknak 60-70%-a Budapestre és annak környékére érkezett, ami szintén ellensúlyozta a természetes fogyásból fakadó népességvesztés mértékét. A fővárosban ténylegesen letelepedő külföldi bevándorlókon túl közel 100 ezer fős külföldi népességállomány él tartósan Budapesten. 2008-ig döntően a szomszédos országok magyar nemzetiségű lakossága telepedett le Budapesten, a schengeni övezethez való csatlakozás után azonban egyértelműen tapasztalható a nem szomszédos országból érkező, illetve nem magyar nemzetiségű bevándorlók érkezése is. Ugyanakkor a főváros nemzetközi migrációs egyenlegét rontja, hogy a schengeni övezethez való csatlakozás után jelentős mértékben nőtt a külföldre való kivándorlás is, melynek célterületei az EU nyugat-európai tagországai.

Budapesten az 1990 óta eltelt időszakban folyamatosan emelkedett a születéskor várható élettartam. 2013-ra a férfiak esetében megközelítette a 74, a nők esetében pedig a 80 évet. A fővárosi lakosság átlagéletkora 1990-hez képest jelentős mértékben növekedett, mindkét nem esetében több mint 3 évvel. 2014-ben a fővárosi férfiak átlagéletkora kis mértékben meghaladta a 40, a nőké pedig megközelítette a 45 évet. A főváros korfája is egyértelműen egy elöregedő társadalom képét mutatja. (2. ábra). Magyarországon belül a főváros számít a legidősebb korösszetételű térségnek: a hatvanöt évesek és az azon felüliek aránya magas (19,3%), továbbá egyedülállóan alacsony a gyermekek aránya (12%). Az időskorúak átlagosnál magasabb hányada elsősorban a legidősebb korosztályoknál szembetűnő: az országban élő 80-84 évesek 20%-a, az ennél idősebbek 23%-a lakik Budapesten. A jövőben a főváros lakónépességének öregedése folytatódik, az átlagos életkor 44 évről egy évtized alatt várhatóan 48 évre emelkedik.

2. ábra: Budapest korfája 2014-ben

Forrás: Budapest számokban 2014., (KSH, 2015, Budapest)

A 60 évesnél idősebb népesség aránya a fővárosban legmagasabb (30% feletti) a I., II., V., XII., legalacsonyabb (22% alatti) a IV., VIII., X. kerületben. Az idős férfinépesség az átlagosnál nagyobb arányban él a (budai) II. és XII., illetve jóval alacsonyabb arányban a IV., VII., VIII., IX., X., XXI., XXXIII. kerületekben. Az idős férfiak Budapest egyes kerületeiben jóval alacsonyabb életkort élnek meg, mint a nők. A női népesség összességében a főváros lakosságának 54%-át teszi ki, Budapest népességnek tovább öregedésével párhuzamosan részarányuk folyamatos növekedése várható. A 20 évesnél idősebb lakosok körében minden életkori csoportban a nők vannak többségben, kismértékű férfítöbbség csak a 20 év alatti lakosság körében tapasztalható. A női többség különösen az 55 évnél idősebb népesség körében kiemelkedő, ennek az a magyarázata, hogy a fővárosi női lakosság születéskori várható élettartama átlagosan 5 évvel haladja meg a férfiakét.

A természetes szaporodás tartósan negatív egyenlegében, valamint a gyermekek és a fiatalabb korosztályok népességben belüli relatíve alacsony részarányában rövidtávon nem várható jelentős fordulat, ugyanis a nők termékenysége országos viszonylatban Budapesten a legalacsonyabb, a gyermekvállalás ideje egyre fokozódó mértékben tolódik ki a 35 éves kor fölé. Budapesten folyamatosan csökken a házasságban élők aránya és nő az egyedül élőké.

A budapesti háztartások több mint 41%-ában csak egy személy él. Miközben az elmúlt évtizedben a lakásállomány 6%-kal nőtt, az egy lakásban lakó személyek száma visszaesett: az I. és V. kerületben 1,4 fő/lakásra, míg a XXI., XXII., és XXIII. kerületben ennél jóval magasabb maradt, átlagosan 2,3 fő él egy lakásban. Az egyszemélyes háztartások aránya 2001-11 között 34,6%-ról 41,3%-ra emelkedett. A kétszemélyesek aránya nem változott. Kissé csökkent a háromszemélyes és valamivel erősebben a 4 vagy több személyes háztartások aránya. 2011-ben az egyszemélyes háztartások aránya a belső kerületekben (I., V., VI., VII., IX.) volt a legmagasabb, 50-54% közötti, a 2001-es adatokkal összehasonlítva ez az arány mindenhol emelkedett. Fontos társadalmi jelenség, hogy minden negyedik családban gyermekét egyedül nevelő szülő él. Az ilyen háztartások aránya a belső kerületekben (V., VI., VII., VIII.) a legmagasabb (27-29%). 2001 óta jelentősen növekedett azoknak a háztartásoknak az aránya, amelyekben csak középkorú, vagy csak időskorú személy él egyedül a lakásban. A generációk együttlakása Budapesten kevésbé jellemző, mint az ország más területein.

3.1.3 Képzettség

Budapest népessége országosan viszonylatban magasan iskolázottnak mondható. A 2001. évi népszámlálás időpontjában a fővárosi lakosság közel 24%-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel (ugyanekkor országosan a lakosság 14%-a volt diplomás), érettségizett pedig a lakosság, több, mint 59%-a volt (országosan

közéltől 36%). A 2011-es népszámlálás adatai szerint az országos átlaghoz viszonyított képzettségbeli olló tovább nyílt a főváros javára, ekkor már Budapest lakosságának több mint 34%-a volt diplomás (az egész országban is növekedett, de csak a 18%-ot haladta meg kicsivel a diplomások aránya). Érettségivel már a fővárosi lakosság közel 72%-a rendelkezett, míg az érettségizettek országos átlagos aránya nem érte el a 46%-ot. A fővárosi diplomások között az országos átlagnál valamivel kisebb, az érettségizettek között valamivel nagyobb a nők aránya. Míg az országos adatok szerint az érettségizettek 44%-a férfi, 56%-a nő, és a diplomások körében ugyanezek az adatok tapasztalhatóak, Budapesten 42%:58% az érettségizettekénél, 46%:54% a diplomásoknál az arány, a nők javára.⁷ A fővárosi diplomások körében jellemző a fiatalabb korosztályok, különösen a 24-34 évesek felülreprezentáltsága is. A jövő munkaerő-piaci folyamatai szempontjából a fiatal korcsoportok jellemzői meghatározóak, mert képesek az új innovatív eljárások alkalmazására. 2011-re a végzettségi különbségek a kerületek között kiegyenlítettebbé váltak, bár továbbra is kimutatható a budai oldalon lévő kerületek magasabb szintű iskolázottsága. A pesti kerületek között a lakosság végzettségét tekintve az V., a XIII. kerület (különösen az Újlipótvárosi rész) emelkedik ki, ugyanakkor általánosságban elmondható, hogy a belső kerületek (ide értve a VI., VII., VIII., IX. kerületet) nagykörúton belüli részén élő lakosság körében is felülreprezentáltak a magasabb végzettségűek. Az iskolai végzettség Budapesten erős összefüggést mutat a várható élettartammal, a jövedelemmel és a lakhatás környezeti jellemzőinek mutatóival. A munkaerő-piaci érvényesüléshez egyre inkább szükséges az idegennyelv-tudás. Anyanyelven kívül beszélt nyelv minden ötödik emberre jellemző országosan, míg a magyar anyanyelvű budapestiek 41%-a beszél más nyelvet is. Az elmúlt másfél évtizedben jelentősen nőtt a fiatalabb budapesti lakosság körében a nyelvismeret, és megtörtént a nyelvi váltás, az angol vált uralkodóvá a német nyelv helyett. Szintén a fiatalabb fővárosi korosztályok körében mondható magas szintűnek az informatikai ismeretek, a gyakorlott internethasználat és fejlett telekommunikációs technológiák alkalmazásának penetrációja.

A főváros az oktatás szempontjából is Magyarország központja. A KSH adatai szerint 2015-ben Budapesten az 598 óvodai feladat-ellátási helyen közel 56 ezer gyermeket láttak el. Az óvodai férőhelyek kihasználtsága meghaladta a 90%-ot, egy óvodai csoportra átlagosan 22 gyermek jutott. Az utóbbi években az óvodai férőhelyek száma az óvodások számának növekedésével együtt folyamatosan bővült. Megállapítható, hogy növekvő tendenciát mutat az egyházi és magánóvodák száma, az intézmények döntő többsége továbbra is a kerületi önkormányzatok fenntartásában működik (a Fővárosi Önkormányzat jelenleg két önálló óvodai intézmény fenntartója). A közoktatás területén a közelmúltban történtek jogszabályi változások következményeképp 2013. január 1-től állami fenntartásba, a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ (KLIK) kerületek át a korábban (kerületi vagy fővárosi) önkormányzati fenntartású köznevelési intézmények. Bár a fenntartást a KLIK végzi, a működtetés továbbra is a Fővárosi Önkormányzat feladata összesen 46 alap- és középfokú intézményben és 13 kollégiumban, míg a szakképző intézmények esetén mind a fenntartás, mind az üzemeltetés a KLIK-hez került. A 2014/2015-ös tanévben a fővárosban 380 általános iskolai feladat-ellátási hely működött, 117 384 iskolást fogadva, így egy iskolai osztályra átlagosan 22 gyermek jutott. Az általános iskolák közelítőleg 80%-a állami, 11% civil, illetve magán, 8% pedig egyházi fenntartású Budapesten. (1. tábla)

1. tábla: A fővárosi köznevelési intézmények főbb adatai a nappali oktatásban, 2014/2015 tanév

Intézmény	Feladat-ellátási hely	Gyermek, tanuló	Egy gyermek-csoportra/ osztályra	Egy pedagógusra
			jutó gyermek, tanuló	
Óvoda	598	55 635	22	10
Általános iskola	380	117 384	22	9
Szakiskola, speciális szakiskola	114	13 302	19	11
Gimnázium	186	48 937	27	10
Szakközépiskola	189	42 523	24	9

Forrás: Budapest számokban 2014., (KSH, 2015, Budapest)

⁷ http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_01_01_1_1_4_3 és http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_00/00_1_1_4_3 tábla

A fővárosi óvodák és általános iskolák területi lefedettsége jónak mondható, csak a pesti peremkerületek kertvárosias részein és a budai hegyvidéki lakóterületeken vannak nagyobb összefüggő, az 500 méteres elérési körön kívüli területek, amelyeket már nem fed le az alapellátást biztosító hálózat. Kerületi összesítésben vizsgálva a nem budapesti óvodások és általános iskolai tanulók arányát, a II. és XII. kerület emelkedik ki, mint a budai agglomerációból bejáró diákok célterületei. Budapesten a 2014/2015. tanévben 489 középfokú feladatellátási helyen közelítőleg 105 ezer diák tanult. A diákok 47%-a gimnáziumba, 40%-a szakközépiskolába, míg 13%-a szakiskolába járt. Az erős pesti belvárosi koncentráció mellett, a gimnáziumok Buda belső területein sűrűsödnek, a szakközépiskolák pesti belvárosi jelenléte még erőteljesebb, mint a gimnáziumok esetében. A budai II., III., és XII. kerületek középiskoláinál is jelentősebb a pesti belvárosi, illetve a XI., XXI. és XIII. kerületek iskoláinál jelentkező "szívóhatás", ahol a nem budapesti diákok aránya akár az 50-55%-ot is eléri. Budapest az ország felsőfokú oktatási központja, évente több mint százezer hallgató vesz részt fővárosi alapfokú- illetve mesterképzésben, 87 feladat-ellátási helyen. A felsőoktatási intézmények jelentős része a belső budai és pesti városrészekre koncentrálódik, kiterjedt, összefüggő tömböket alkotva. Az oktatás jelentős fővárosi súlyát mutatja, hogy Budapesten a foglalkoztatottaknak több mint 6%-a dolgozik az ágazatban.

3.1.4 Foglalkoztatottság⁸

A Közép-magyarországi Régió, azon belül Budapest, az ország gazdasági és innovációs motorjaként, a működő tőkebefektetések kiemelt célpontjává vált, így a konjunktúra erősödése, valamint a munkaerőpiac szempontjából az ország legkedvezőbb helyzetű térségévé tudott válni. A főváros foglalkoztatási színvonala évről évre jelentős mértékben meghaladta az országos átlagot, míg a munkanélküliség térszerűsége az országos átlaghoz képest sokkal kisebb mértékű volt.

A főváros gazdasági teljesítményét a 2008-09-es gazdasági recesszió erőteljesen érintette. A fővárosi népesség gazdasági aktivitási mutatóit vizsgálva⁹ megállapíthatjuk, hogy a fővárosban a globális gazdasági válság begyűrűzése utáni időszakban, az országos folyamatokhoz hasonlóan, negatív munkaerő-piaci folyamatok jelentkeztek. Azonban a 15-64 éves népességben a foglalkoztatottak számának visszaesése az országos visszaeséshez képest arányaiban kisebb mértékű volt. A visszaesést követően a foglalkoztatási ráta 2012-ben emelkedni tudott, majd 2013-ra a foglalkoztatottak száma 20 ezer fővel meghaladta a válság előtti szintet, a foglalkoztatási ráta pedig megegyezett a 2008. évi értékkel. 2014-re a foglalkoztatási ráta további 3%-ot emelkedett, (67,5%-ra), így megállapíthatjuk, hogy a fővárosban tartósan pozitív foglalkoztatási folyamatok bontakoztak ki. Az aktivitási arány a 15-64 éves népesség körében már 2012-ben és 2013-ban is 70% feletti értéket ért el, 2014-ben megközelítette a 72%-ot. A munkanélküliségi ráta 2008-ban a 15-64 éves fővárosiak körében mindössze 4,3% volt, mely a válság hatására 2010-re 9,7%-ra, azaz több mint duplájára nőtt. 2010-től 2012-ig a fővárosi 15-64 éves népességben belül a munkanélküliségi ráta még mindig a 9% feletti tartományban mozgott, majd 2013-ra 8,4%-ra csökkent. Meg kell jegyeznünk, hogy ez az érték a válság előtti szintnek még mindig közel a duplája volt. Ezen a téren 2014-ben pozitív fordulat játszódott le: a munkanélküliségi ráta 6 %-ra csökkent, ami a 2009-es érték alatti, ám a válság előtti, 2008-as értéket még mindig közel 2%-kal felülmúlja.

A fővárosi gazdasági aktivitás mutatóit összehasonlító aspektusban vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a főváros foglalkoztatási rátája 2014-ben 1,5%-kal haladta meg a közép-magyarországi régió, közel 6%-kal Magyarország foglalkoztatási rátáját, és 3%-kal meghaladta az EU-28-ak átlagának szintjét is. A munkanélküliségi ráta tekintetében a fővárosi mutató a közép-magyarországi régió értékétől 0,2%-kal, az országos mutatótól pedig 1,8%-kal elmaradt. Vagyis a korábbi évekhez hasonlóan a fővárost az országos átlagnál érdemben kedvezőbb munkaerő-piaci mutatók jellemzik (2. tábla).

2. tábla: A 15-64 éves népesség gazdasági aktivitást kifejező fő összehasonlító mutatók értékei (2014)

	Munkanélküliségi ráta (%)	Foglalkoztatási ráta (%)
EU-28	10,3	64,9
Magyarország	7,8	61,8

⁸ Felhasznált irodalom: Monitoring jelentés a főváros 2014. évi munkaerő-piaci helyzetéről, Budapest Esély Nonprofit Kft., 2015, Budapest, kézirat

⁹ A KSH éves munkaerő-felvétel vizsgálataiban közzét adatok alapján, 2008-2015

Közép-Magyarország	6,2	66
Budapest	6	67,5

Forrás: Eurostat és KSH adatközlések, 2015

A regisztrált álláskeresők számában a 2008-ban fellángolt gazdasági válság hatására a fővárosban is jelentős növekedés következett be. 2010-ben számuk több mint a duplájára (közel 48 ezer főre nőtt). 2012-re ez az érték, tovább növekedett, a 48 ezer főt is meghaladta. 2013 végére a fővárosi regisztrált álláskeresők számában 10 ezer fős csökkenés következett be, 2014-ben pedig számuk további, több mint 4 ezer fős csökkenést mutatott (megközelítve a 34 ezer főt). A kedvező tendenciák említése mellett meg kell jegyezni, hogy Budapesten a regisztrált álláskeresők száma 2014 végén még mindig több mint 10 ezer fővel meghaladta a 2008. év végére jellemző értéket, vagyis eltérően az országos érték változásától, még nem sikerült a regisztrált álláskeresők számát tekintve elérnie, illetve alulmúlnia a válság előtti értéket.

A regisztrált fővárosi álláskeresők 2014. év végi összetételéről megállapíthatjuk, hogy többségük nő volt (53%-uk), jellemzően a 36-55 éves korosztályból kerültek ki (48%-uk). Elgondolkodtató, hogy körükben többségben vannak (51%-os reprezentáltság mellett) az érettségivel, vagy annál is magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők. A fővárosi regisztrált álláskeresők többsége (53%-a, mely az országos mutatóhoz hasonló) 2014-ben nem részült semmilyen pénzübeli ellátásban. Foglalkoztatást helyettesítő támogatásban 24%-uk, álláskereséséi járadékban 13%-uk, álláskereséséi segélyben közel 10%-uk részesült. A 2011. évi népszámlálás frissen publikált adataiból a munkaerőmérleg vizsgálatokból is kitűnő, országos munkaerő-piaci folyamatokhoz hasonló tendenciákról árulkodó képet erősítik meg a főváros vonatkozásában. Eszerint az utóbbi években a 15-64 éves inaktívák számának 100 ezer főt meghaladó csökkenése volt tapasztalható Budapesten, ami döntő részben az inaktív keresők számának csökkenésében mutatkozott meg. Vagyis az inaktívák számának jelentős csökkenése főként az egyre szűkülő állami transzfer-kereseti lehetőségekből (szociális, rokkantsági transzferek) kiesők munkaerő-piaci aktivizálódása miatt következett be. Megállapítható azonban az is, hogy míg az aktivizálódás csak kis mértékben tudott eredményre jutni a fővárosi foglalkoztatottak számának 2001-2011 emelkedésében, ennél sokkal nagyobb mértékben a munkanélküliek számának 80%-os növekedéséhez járult hozzá ugyanezen időszak alatt. Mivel a KSH éves munkaerő-felvétele módszertani okok miatt nem közöl kerületi bontású adatokat, a kerületi szintű elemzések csak a publikált népszámlálási adatok feldolgozásával, illetve a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat álláskeresőkre vonatkozó kerületi szintű adatközlései alapján végezhetőek el. A 2013-ban publikált 2011. évi népszámlálási adataiból alapján a teljes népességre vetített legmagasabb munkanélküliségi rátával (6% feletti) a VII., VIII., XXI., XXIII. kerületek bírtak, míg a legalacsonyabbal (4% alatti) az I., II. és XII. kerületek.¹⁰ A fővárosi regisztrált álláskeresők viszonylatában jelentkező kerületközi eltéréseket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a 2008-tól a 2011. év végéig tartó időszakban minden fővárosi kerületben jelentős mértékben nőtt a regisztrált álláskeresők száma, csak 2013-tól következett be fordulat, amely után számuk minden kerületben, ha eltérő mértékben is, de csökkent. 2014-ben a legtöbb regisztrált álláskereső (2000 fő feletti számban) a VIII., IX., XIII., XIV és IV. kerületekben lakott. A regisztrált álláskeresők száma 2014-ben, az utolsó két év csökkenő tendenciája ellenére is, még minden kerületben meghaladta a 2008. évi értéket, egyes kerületekben kiugró mértékben. A 2008-as értéknek még mindig közel háromszorosra jellemezte a IX. kerületet és közel duplája a X., XVII., XX. kerületeket.

A fővárosban a regisztrált álláskeresőkkel kapcsolatos feladatokat alapvetően Budapest Főváros Kormányhivatalának Munkaügyi Központja, illetve annak kirendeltségei látják el. A munkanélküli személyek segítése kapcsán a kerületi önkormányzatok fenntartásában álló, családsegítési feladatokat ellátó intézmények szerepe is meghatározó. A közfoglalkoztatás szervezését a Munkaügyi Központ kirendeltségeivel együttműködve döntően a kerületi önkormányzatok, illetve intézményeik, valamint a fenntartásukban álló intézmények, nonprofit gazdasági társaságok látják el. Egyes esélyegyenlőségi célcsoportok (pl. fogyatékos emberek) foglalkoztatási helyzetének javításában jelentős szerepet játszanak a fővárosi civil és egyházi szervezetek is (pl. Motiváció Alapítvány, Salva Vita Alapítvány stb.). Budapest Főváros Önkormányzatának kötelező feladata a munkaképes hajléktalan személyek közfoglalkoztatásának megszervezése. A Főváros fenntartásában álló Budapest Esély Nonprofit Kft. közszolgáltatási szerződés keretében látja el a fővárosi hajléktalan személyek közfoglalkoztatását, 2011-15 között összesen közel 3000 személy közfoglalkoztatását biztosította (3., 4. tábla).

3. tábla: A munkaerő-piaci közszolgáltatás teljesítménye (fő)

¹⁰ Forrás: KSH, 2011. évi népszámlálási adataiból

	2011	2012	2013	2014	2015
Ügyfelek száma	1.409	756	718	1483	1 242
Pozitív kimenet	267	89	0	413	832
Munkaszerződést kötött	214	73	0	413	0

Forrás: Budapest Esély Beszámoló, 2011-15. évekről

4. tábla: A fővárosi hajléktalanok közfoglalkoztatásának mennyiségi paraméterei (fő)

	2011	2012	2013	2014	2015
Ügyfelek száma	851	776	859	948	650
Munkaszerződést kötöttünk	554	439	665	767	475
Átlag dolgozói létszám	99	129	133	235	180

Forrás: Budapest Esély Beszámoló, 2011-15. évekről

3.1.5 Jövedelmi viszonyok, szegénység¹¹

Budapesten a keresetek magasabbak, mint az országos átlag, ami a tevékenységi szerkezettel függ össze, azaz itt magasabb a szellemi munkát és a magasabb hozzá adott értéket termelő tevékenységek aránya. Mind a munkaviszonyból, mind a vállalkozásból származó jövedelem jelentősen meghaladja az országos átlagot, a fizetett személyi jövedelemadó mértéke közel kétszerese az országos átlagnak. A lakosság jövedelmi adatai követik a települési hierarchiát. A fővárosban 1 millió 341 ezer forint volt 2013-ban az egy főre jutó éves átlagos nettó jövedelem, a nagyvárosokban 1 millió 138 ezer forint, a községekben pedig mindössze 863 ezer forint. A munkajövedelem aránya a jövedelmeken belül Budapesten volt a legmagasabb (72,4%), Dél-Dunántúlon a legalacsonyabb (61,6%). Az országban a keresetek több mint egynegyede Budapesten képződik, ami a lakosságszámánál nagyobb fogyasztói tömeget is jelent. A jövedelemhez kapott kiegészítések is jól jellemzik Budapest eltérő fogyasztását, miszerint az ország más térségében élőkkel összehasonlítva a jövedelem kiegészítéseként a munkáltatóktól kétszeresét kapják internetre, háromszorosát mobiltelefonálásra. Budapesten a háztartási kiadások 24,8%-a lakásfenntartásra fordítódik, ami mindössze 1,3%-kal haladja meg az országos átlagot. A kerületek szintjén megállapítható, hogy az átlagjövedelem szempontjából a budai belső kerületek lakossága van a legkedvezőbb helyzetben, őket a belvárosi városmag lakossága követi, majd a budai külső kerületek, illetve a pesti külső kerületek és pesti belső városmagot határoló kerületek, kerületrészek (VII., VIII., IX. kerületek nagykörúton kívül eső része) lakossága követi. A jövedelmi deprivációval érintett kerületrészek a VII. és VIII. kerület nagykörúton kívüli részén találhatóak.

A szegények arányának meghatározása igen nehéz feladata, hiszen nem mindegy, hogy abszolút, vagy relatív szegénységről, a depriváció objektív, vagy szubjektív formáiról beszélünk. A szegénység mértékének mérésére a laekeni indikátorrendszer fő indikátora, a relatív jövedelmi szegénység mutatója ad képet. A relatív jövedelmi szegénységet vizsgáló indikátorszámítása az egy fogyasztási egységre jutó mediánjövedelem alapján történik. A laekeni definíció szerint szegénynek azok a háztartások, illetve az azokat alkotó személyek tekinthetők, akiknek OECD2 ekvivalenciaskála szerinti rendelkezésre álló jövedelme a mediánjövedelem 60 százaléka alatt marad. A szegénységi kockázatok településtípus szerinti vizsgálata megmutatja, hogy a fővárosban és a megyeszékhelyeken arányaiban jóval kisebb, ugyanakkor a községekben jóval nagyobb valószínűséggel találhatók szegények az egyes településtípusokon élők teljes népességén belüli arányánál. (5. tábla)

5. tábla: Szegények és nem szegények aránya településtípusonként Magyarországon, 2014

¹¹ Felhasznált irodalom: Szegénység, lakáskörülmények, lakókörnyezet in: Statisztikai tükrök, VII. évf. 33. szám, KSH, 2013, Budapest

Településtípus	Nem szegény		Szegény		Összesen	
	ezer fő	%	ezer fő	%	ezer fő	%
Budapest	1 580	18,7	130	9,5	1 710	17,4
Megyeszékhely	1 765	20,9	142	10,4	1 907	19,4
Többi város	2 497	29,5	437	31,9	2 935	29,9
Község	2 621	31,0	659	48,2	3 280	33,4
Együtt	8 462	100,0	1 368	100,0	9 831	100,0

Forrás: Szegénység, lakáskörülmények, lakókörnyezet. In: Statisztikai tükrök, VII. évf. 33. szám, KSH, 2013, Budapest

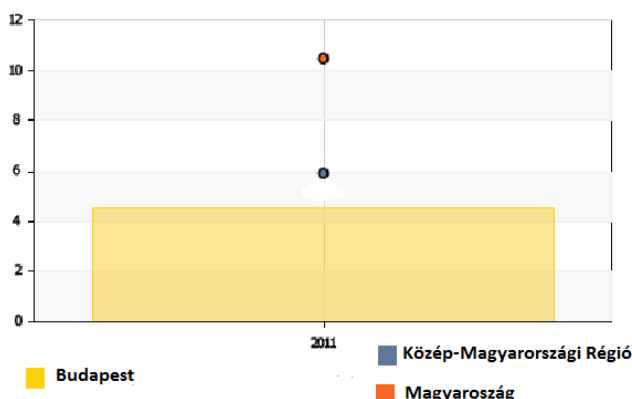
Háztartástípusokat is megvizsgálva az is megállapítható, hogy településtípustól függetlenül a szegénységi kockázatok által veszélyeztetettebbek a gyermekes, különösen a többgyermekes háztartások, illetve a gyermeküket egyedül nevelők. A szegények urbánus jellegű, kiilleszkedett csoportját alkotják a hajléktalan emberek, fővárosi helyzetüket, mint kiemelten veszélyeztetett esélyegyenlőségi célcsoportét, önálló alfejezetben vizsgáljuk. A fővárosban a pénzbeli szociális ellátásokkal kapcsolatos feladatokat döntően a kormányhivatalok, illetve a kerületi önkormányzatok látják el. A Fővárosi Önkormányzatnak kötelező feladata a hajléktalan személyek pénzbeli szociális ellátásával kapcsolatos, melynek ellátása érdekében önálló ügyfélszolgálati irodát működtet. A fővárosi szociális- és gyermekjóléti ellátó intézményrendszer a valamely szempontból különleges figyelmet igénylő, vagy kiszolgáltatott helyzetű társadalmi csoportokat látja el, így a gyermekek (jólét és védelem), az időskorúak, a fogyatékkal élők, a pszichiátriai betegek, a szenvedélybetegek, a hajléktalanok ellátását kell biztosítani. A gondozási intézmények esetében az egészségügyhöz hasonlóan szintén jelentős jogszabályi változások történtek a közelmúltban, amelynek eredményeként 2013 januárjától mindössze 11 szociális intézmény maradt a Fővárosi Önkormányzat tulajdonában, 10 elmeszociális intézetet és a fogyatékkal élők otthonait is átvette a fővárostól az állam. A Fővárosi Önkormányzat továbbá kötelező feladatellátás keretében nyújtja a fővárosi hajléktalanok számára a lakhatást átmeneti jelleggel biztosító segítő szolgáltatásokat, jelentős részben a fenntartásában álló BMSZKI-n keresztül. Ezen felül költségvetési források átengedésével támogatja a nem fenntartásában álló, kerületi önkormányzati, civil és egyházi fővárosi hajléktalan ellátó szolgáltatásokat, melynek koordinációjában kiemelt partnere a Magyar Máltai Szeretetszolgálat és a Menhely Alapítvány.

3.1.6 Lakáshelyzet¹²

2001 és 2011 között Budapesten a lakások száma 9%-kal emelkedett (820.977-ről 905.128-ra). 2001-2011 között kiugróan sok (15.074 db) lakás épült a XIII. kerületben, és viszonylag sok (8-10.000 db) a IX., X., XIV. kerületekben. A legkevesebb lakást az I., V., XXIII. kerületekben építették. A lakások 19%-a 2011-ben 40 m²-nél kisebb volt, ezek a kislakások a városban koncentráltan helyezkednek el. Az 1-2 szobás lakások aránya magas 5896, a 4 vagy több szobásoké alacsony (1596). A legtöbb nagy lakás a II., XXI., XXII., (2796), illetve a XVI., XVII. kerületekben (32-34%) található. A lakások 70,8%-a összkomfortos, 25,3%-a komfortos, 1,8%-a félkomfortos, 1,2%-a komfort nélküli, 0,9%-a szükség- és egyéb lakás. A komfort nélküli, félkomfortos és szükséglakások aránya a lakott lakásokon belül jóval kisebb a fővárosban, mint a Közép-Magyarországi Régió, vagy az ország átlagát tekintve. (2. ábra)

2. ábra: Komfort nélküli, félkomfortos és szükséglakások aránya a lakott lakásokon belül a népszámláláskor (%)

¹² Felhasznált irodalom: Szegénység, lakáskörülmények, lakókörnyezet in: Statisztikai tükrök, VII. évf. 33. szám, KSH, 2013, Budapest

Forrás: TEIR interaktív rendszer, KSH

A főváros lakásállományának döntő része magántulajdonban van. Az önkormányzati bérlakások száma szinte minden kerületben csökkent az elmúlt években is. Az önkormányzati bérlakások aránya az 1990-es 50%-ról, 2011-re 5%-ra, 45.226 darabra csökkent. A lakásállományon belül az önkormányzati bérlakások aránya a VIII., IX., XIII. kerületben volt a legnagyobb (11,5%, 10,6%, illetve 9,1%, ami 6.602, 5.104 illetve 4.189 darab lakást jelent). A legkevesebb 1% körüli arányban maradt önkormányzati tulajdonú lakás a II., XVI., XXIII. kerületekben (ez 658, 332, és 77 darab lakást jelent). Csak néhány olyan kerület van, ahol új bérlakások épültek. Ezek az ingatlanok azonban – általában a fűtés módja miatt – nem felelnek meg a hátrányosabb helyzetű rétegek által megfizethető lakásoktól elvártnak. Az önkormányzati lakások átlagos nagysága 46,1 m². Szobaszám szerinti összetétel tekintve viszonylag kedvezőtlen (nagyon magas az egy és 2 szobás lakások aránya). A lakások 28,9%-a összkomfortos, 36,5%-a komfortos. A komfort nélküli és szükséglakások aránya egynegyed. A lakások kétharmada összközműves, egyötöde távfűtéses. A 2001-es népszámlálás adatai szerint 73.380 üres lakást tartottak nyilván, amelyből 6.000 volt önkormányzati tulajdonban. A 2011-es népszámlálás adatai szerint az üresen álló, más funkciójú vagy másodlagosan használt lakások aránya 13% (ez több mint 118.071 lakást jelent).

Jelentős mértékben befolyásolja az életminőséget a lakókörnyezet minősége, biztonsága és alapvető szolgáltatásokkal való ellátottsága, valamint a lakás mérete, zsúfoltsága, illetve komfortfokozata. A VII., VIII., IX., és XIII. kerületekben még mindig található fürdőszoba nélküli lakások is, illetve a lakások 1,6%-ában nincs vízőblítéses WC. Ez az arány a VIII. kerület esetében a legmagasabb (4,6%), az átlagoshoz képest közel másfélszer akkora a VI., XIII., XX. és majdnem kétszer akkora a VII., IX., XXIII. kerületek esetében. A fővárosi szegények között 6-szor annyian élnek félkomfortos és közel 4-szer annyian komfort nélküli vagy egyéb lakásban. A nem szegény háztartások 22%-a, a szegény háztartások fele küzd a beázással, nedvesség előfordulásával.

Az EU-SILC 2012. évi modulja alapján a relatív jövedelmi szegénységgel összefüggésben erős összefüggést mutat a lakáskörülmények és a lakókörnyezet megítélése. A szegények településtípus szerinti vizsgálata azt mutatja, hogy a fővárosban és a megyeszékhelyeken arányaiban jóval kisebb, ugyanakkor a községekben jóval nagyobb valószínűséggel található szegények az egyes településtípusokon élők teljes népességen belüli arányánál. A szolgáltatásokhoz való hozzáférésben a nem szegények között lényegében nincsenek különbségek, hiszen minden településtípuson alig több mint 30%-uk számol be arról, hogy valamely szolgáltatáshoz való hozzáférés számára nehézségekbe ütközne. Ezzel szemben a szegények 45%-a panaszkodik erről a megyei jogú városokban és a községekben, míg a fővárosban csak alig több mint 20%-uk. Vagyis a szolgáltatások esetében a településtípus csak a szegények esetében meghatározó tényező a szolgáltatásokhoz való hozzáférés tekintetében. Míg a jövedelmi szegénység szempontjából a fővárostól a községekig haladva egy viszonylag erős települési lejtő figyelhető meg, addig ugyanez sem a lakások komfortfokozata, illetve minősége, sem a lakókörnyék minősége és alapvető szolgáltatásokkal való ellátottsága szempontjából nem jellemző. Utóbbi szempontokból a kockázat nem a településhierarchia szerinti, sőt, a lakókörnyezet esetében éppen fordított.

A fővárosban a saját lakókörnyezettel szembeni túlzott bizalom éppúgy jellemző, mint a más kerületek közbiztonságával szembeni bizalmatlanság. Az ország népességének közel 17%-a él Budapesten, míg az ismertté vált bűncselekmények 30%-át a fővárosban regisztrálják. A regisztrált bűncselekmények százezer

lakosra jutó számát tekintve a legfertőzöttebb területek a belső pesti kerületek és a XXIII. kerület voltak, a legkevésbé fertőzöttek a külső kerületek közül kerültek ki (III., IV., XII., XVI., XVII., XXI., XXII.).

3.1.7 Egészségi állapot

Az egészségi állapot önbecslése a vizsgálatok szerint – különösen a férfiak esetében – jó jelzője a korai halálzásnak. A korai halálzás veszélyeztető faktorai a férfiak és nők esetében eltérőek. A férfiak esetében az iskolázatlanabbak a rossz társadalmi helyzetben és családi légkörben lévők a veszélyeztetettek. A nők esetében a személyes kapcsolatok hiánya a fő mögöttes tényező. A fővárosi lakosság esetében a korai halálzás relatív kockázata az EU tagállamaiban tapasztaltnál lényegesen magasabb, általánosságban véve kétszeresnek tekinthető. (UNDP, 2008) Az átlagos várható életkor nemzetközi összehasonlításban igen kedvezőtlen.

Az EU átlaghoz képest a halálozási okok közül a szív és érrendszeri betegségek ugranak ki jelentősen. A fővárosi helyzet ugyan jobb, mint a vidéki, de Budapesten belül a pesti kerületekben élők között gyakoribb ez a halálok. A rosszindulatú daganatos betegség szintén vezető halálok, és ezen a téren a fővárosi nők helyzete kiemelkedően rossz, bár a részvétel a szűrővizsgálatokon jelentős mértékben járulhatna hozzá a korai felismeréshez. Az egyes kerületekben várható átlagos élettartamban jelentős különbségek vannak, hiszen az egészségi állapot összefügg a gazdasági helyzettel, a lakókörnyezettel, a depriváció mértékével.

A Budapest Egészségterv 2012 jelzi, hogy az egészséges életmód még nem eléggé elterjedt, a testmozgás még nem tartozik a mindennapjainkhoz. A túlsúly tekintetében a fővárosi lakók a vidékieknél kedvezőbb helyzetben vannak, ennek ellenére a probléma nem elhanyagolható: a fiatal nők 10%-a, a fiatal férfiak 30%-a esetében már a normálisnál magasabb a testtömeg index. Az életkor előrehaladtával pedig magasabb az elhízottak, illetve túlsúlyosak aránya: a középkorú férfiak esetében több mint 60%, a nők esetében közel 50%. Az egészséges életmód elterjedését segíthetik, ha a belvárosi, sűrű beépítésű városrészekben is megjelennek a szabadidő eltöltésére alkalmas területek.

Budapest Magyarországon az egészségügyi ellátás tekintetében is központi funkciót tölt be, különösen igaz ez az állítás egyes speciális egészségügyi ellátások vonatkozásában. Budapesten koncentrálódnak az ország legmagasabb szintű ellátó intézményeinek döntő többsége, jelen vannak az országos intézmények, az egyetemi klinikák. Budapest rendelkezik arányaiban a legnagyobb kapacitásokkal, a legkorszerűbb műszerekkel, technológiákkal és eljárásokkal. A főváros teljes lakosságának ellátását szolgáló egészségügyi intézményrendszer így a budapesti agglomeráció lakosságát, továbbá bizonyos szempontokból az egész országot is szolgálja. A főváros egészségügyi rendszerének elemei között megtalálható az alapellátás (felnőtt és gyermek háziorvosi, fogorvosi ellátórendszer), a sürgősségi ellátás, a járó beteg-ellátás (50 db rendelőintézet/szakrendelő), valamint a fekvőbeteg-ellátás (26 db részben vagy egészben OEP által finanszírozott kórház, további 7 db kórházi minősítéssel nem rendelkező, de fekvőbeteg ellátást végző intézmény) is. Az alapellátást biztosító rendelők a kerületek területén decentralizálva találhatóak annak érdekében, hogy a lakosság által a legkönnyebben, leggyorsabban elérhetőek legyenek. A fővárosi kórházak közül Budán 12 db, Pesten 14 db található, jellemzően a belső kerületekben koncentrálódnak, a külső kerületek ellátását a telephelyek végzik. A fővárosban 2013 végén 1.267 házi, illetve házi gyermekorvos működött. Számuk a 2000. évihez képest 74 orvossal csökkent, ugyanakkor az egy házi orvosra jutó éves átlagos betegforgalom, mind a felnőttek, mind a gyermekek ellátásában közelítőleg 500 fővel nőtt ugyanezen időszakban. A fővárosban működő kórházi ágyak számában a 2000-től 2013-ig terjedő időszakban jelentős visszaesést tapasztalhatunk. A tízezer lakosra jutó működő kórházi ágyak száma 134-ről 105-re esett ebben az időszakban. Az ágykihasználás mértéke ugyanakkor csak egy százalékpontot csökkent (2013-ban 77%-os volt). Az átlagos ápolási időtartam 2000-től 2013-ra 1 napot csökkent (8 napra), ezzel párhuzamosan egyre inkább teret nyert az egynapos kórházi ellátás (pl. egynapos sebészet), 2013-ban már 53 ezer ilyen jellegű ellátási esetet regisztráltak a budapesti kórházak. A járóbeteg szakrendelések ellátáson belüli súlya ugyanezen időszak alatt növekedett, vagyis összességében megállapítható, hogy a hosszabb kórházi ápolási időszakok helyett egyre inkább az egynapos kórházi ellátásokra és a járóbeteg-ellátásra helyeződött át a hangsúly. A járóbeteg szakellátáson belül a leglátogatottabb rendelések a laboratóriumi diagnosztika, a fizioterápia, a belgyógyászat és a reumatológia voltak. (6. tábla)

6. tábla: A fővárosi járóbeteg szakellátás leglátogatottabb rendeléseinek főbb adatai, 2014 (ezer)

Megnevezés	Megjelenési eset	Beavatkozás	Teljesített szakorvosi munkaóra
Belgyógyászat	1 197	3 734	452
Sebészet	827	2 526	257
Szülészet-nőgyógyászat	851	1 829	228
Laboratóriumi diagnosztika	4 757	52 112	288
Fizioterápia	1 796	12 338	11
Reumatológia	1 066	6 670	273
Tüdőgyógyászat	625	1 425	163
Fül-, orr-, gégegyógyászat	687	3 094	212
Szemészet	727	4 450	239

Forrás: Budapest számokban 2014., (KSH, 2015, Budapest)

Az orvosi ellátás humán erőforrásai, intézményi háttere mindent összevetve a fővárosban lényegesen jobb, mint az ország más vidékein, azonban Budapesten is jellemző az egészségügyi intézmények nem megfelelő műszaki állapota, műszerezettségé. Az egészségügyi szektor a foglalkoztatásban is jelentős szereppel bír, Budapesten a foglalkoztatottak közel 6%-a dolgozik az ágazatban. Az egészségügyi intézmények vonatkozásában a közelmúltban jogszabályi változások történtek, amelyek jelentős mértékben átalakították a Fővárosi Önkormányzat egészségügyi ellátásban betöltött szerepét. Ezen jogszabályi változások miatt 12 fővárosi kórház tulajdonjoga áthelyezésre került az államhoz, így jelenleg a főváros csak szociális és népegészségügyi területen tud fejlesztéseket indítani. A Fővárosi Önkormányzat tulajdonában így jelenleg csupán egy darab II. kerületi háziorvosi rendelő maradt. A szakrendelők egyelőre kerületi önkormányzati tulajdonban vannak, működtetésük is a kerületek feladata. A budapesti kórházak jelenleg három tulajdonosi körbe sorolhatók: egyházi létesítmények (Bethesda Kórház, Irgalmasrendiek Katolikus Kórháza, Szent Ferenc Kórház), egyetemi tulajdonú (Kútvölgyi Kórház), valamint állami tulajdonúak.

3.1.8 Kultúra és Sport

Budapestet gazdag kulturális élete, atmoszférája teszi vonzóvá mind saját lakosai, mind az ide látogató külföldiek számára. A kulturális intézmények – színházak, múzeumok, kiállítások, zenei intézmények, kulturális központok és művelődési házak, könyvtárak, mozik stb. – a város fejlődése során fokozatosan alakultak ki, és jelenleg is nagy számban koncentrálnak.

A Budapest területén lévő kulturális intézmények közül számos jelentős intézmény fővárosi tulajdonban van, így többek között 13 színház és jelentős közgyűjtemények. A főváros közgyűjteményei: Budapesti Történeti Múzeum, Fővárosi Állat- és Növénykert, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest Főváros Levéltára. A kortárs képzőművészet önkormányzati támogatása terén komoly előrelépést jelentett a Budapesti Történeti Múzeum szervezeti egységként 2013 őszén a város új, reprezentatív épületében, a BÁLNA-ban megnyitott Új Budapest Galéria, amely minden szempontból megfelel a kor követelményeinek. Az utóbbi évtizedekben számos forprofit kortárs művészeti helyszín is megnyílt Budapesten, jelentősen gazdagítva ezzel a képzőművészeti kínálatot. A kerületi önkormányzatok által biztosított közművelődési szolgáltatások Budapesten jó minőségűek. A kerületek e téren végzett munkáját segíti a fővárosi fenntartásban működő Budapesti Művelődési Központ. Budapesti közkönyvtári ellátottságát a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtára (benne Gyermekkönyvtár, Zenei Gyűjtemény, Budapest Gyűjtemény), valamint a kerületekben működő 49 tagkönyvtár biztosítja. A Fővárosi Önkormányzat tulajdonában álló Budapesti Fesztivál- és Turisztikai Központ Nonprofit Kft. kiemelkedő szerepet tölt be a főváros kulturális, művészeti programjainak szervezésében.

A fővárosi kulturális intézmények főbb működési adatait tekintve azt tapasztalhatjuk, hogy a közművelődési intézmények az utóbbi években egyre több rendezvényt szervezettek, ezek összesített látogatói száma meghaladta az ötmilliót. A muzeális jellegű intézmények száma csökkent, amely az összesített látogatói számban is megmutatkozott. A legdrasztikusabb visszaesés, azonban a könyvtárak kapcsán látszik. A könyvtári

szolgáltató helyek száma az utóbbi pár évben töredékére esett vissza, mind a beiratkozott olvasók, mind a kölcsönzött könyvek száma gyakorlatilag harmadolódott. (7. tábla)

7. tábla: A fővárosi kulturális intézmények főbb működési adatai (2012-2014)

Megnevezés	2012	2013	2014
Közművelődési intézmények			
Száma	126	110	153
Rendezvények száma	12 487	11 636	16 217
Látogatók száma, ezer	3 660	5 643	5 050
Muzeális intézmények			
Száma	81	88	70
Kiállítások száma	785	772	743
Látogatók száma, ezer	3 338	3 834	2 931
Települési könyvtárak			
Szolgáltatóhelyek száma	71	69	8
Beiratkozott olvasók száma, ezer	303	312	120
Könyvtári egységek száma, ezer	3 490	3 478	1 847
Kölcsönzött könyvtári egységek száma, ezer	4 394	4 301	1 212

Forrás: Budapest számokban 2014., (KSH, 2015, Budapest)

A Fővárosi Önkormányzat támogatásával és közreműködésével egész évben számos fesztivál gazdagítja a kulturális programkínálatot. Az állam megnövekedett támogatásának és szerepvállalásának köszönhetően a nagy hagyományú Budapesti Tavasz Fesztivál és Őszi Fesztivál (Budapest Café) hangsúlyosabb nemzetközi jelentőséggel és a városlakók számára is érzékelhetőbb módon van jelen a főváros életében. A Szabad Tér Színház nyári fesztiválprogramja és családi programjai mellett számos magánszervezésű fesztivál és rendezvény is megvalósult. A magánszervezetek és vállalkozások által létrehozott, megvalósított kulturális rendezvények (pl. Sziget Fesztivál) esetében a Fővárosi Önkormányzat kedvezőbb áron biztosítja a területet a rendezvény számára, továbbá a BKK is kedvező közlekedési jegyárakat biztosít a résztvevők számára.

Budapestet a környező nagyvárosokkal, Béccsel, Prágával összevetve elmondható, hogy Budapest kultúrával a legeladhatóbb a külföldiek részére, mivel összességében pezsgőbb a kulturális élete, mint a versenytársainak. Bécs az elitkultúra (opera) tekintetében van kedvezőbb helyzetben, s a gyűjteményei is jobban pozícionáltak, mint a budapestiek. Budapest esetében a nyelvi korlát miatt a színházi élet magas minősége ellenére sem tud versenyképes lenni, amin a külföldiek számára biztosított feliratos előadások tudnának változtatni. A főváros széles kulturális kínálatát tovább bővíti azok az Európai mintára kialakult alternatív kulturális terek, ún. tematikus utcák is mint a „FálkArt” a Falk Miksa utcában, a „Kultucca” a Ráday utcában, illetve a Liszt Ferenc téren és a Király utca–Gozsdu udvar vonzásterében kialakult vendéglátó egységek klaszterszerű megjelenése. Budapest egyik sajátossága az Európában is egyedülálló artmozi hálózat.

A 2007-2013-as programozási időszakban több kulturális területet érintő projektet valósított meg a főváros EU-források felhasználásával, melyek közül megemlíthetőek a Fővárosi Állat és Növénykert projektjei (pl. a Varázshegy), a Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeum fejlesztése, a Budapest Főváros Levéltára e-levéltári és digitalizálási projektje, valamint a Szabó Ervin Könyvtár projektjei. Az elmúlt időszak kulturális jellegű magánfejlesztései közül kiemelendő a Budapest Music Center létrehozása.

Budapest sportlétesítményeinek tulajdoni szerkezete hármasságú: állami, önkormányzati és privát tulajdonban állnak a sport infrastrukturális létesítmények. A Fővárosi Önkormányzat tulajdonában lévő élsportra alkalmas létesítmények száma elmarad az igényekhez képest, mivel a tulajdonában nincs sem fedett, 3-5 ezer fős befogadóképességű sportcsarnok, amire nemzetközi események megrendezéséhez lenne szükség, sem labdarúgó-pálya, sem uszoda és nincs Fővárosi Önkormányzati tulajdonú atlétikai pálya sem.

Szabadidős, tömegsport létesítmények vonatkozásában a fent említettél jóval kedvezőbb a Fővárosi Önkormányzat helyzete. A Margit-szigeti Atlétikai Centrum jó állapotú, jó minőségű a pálya, de versenyek lebonyolítására nem alkalmas. A Városligeti Műjégpálya és épületegyüttes rekonstrukciója 2011 végére fejeződött be, így jelenleg nagyon jó állapotban fogadja látogatóit. Az élsportolók versenyei mellett a Városligeti Műjégpályát évente közel 500.000, elsősorban iskolás veszi igénybe, függetlenül idényjellegétől. A Margitszigeti Atlétikai Centrumban mintegy 80.000 fő sportol évente az atlétika, kosárlabda, tenisz, labdarúgás, judo sportágban. Ezen túlmenően több tízezer vesznek részt a két intézmény egyéb rendezvényein. Európai szintűvé fejlődött a futómozgalom és versenyrendszere. Budapesten 180 ezer fő vesz részt évente a Fővárosi Önkormányzat közterületein megrendezésre kerülő futó sportrendezvényeken. A fővárosi lakosság sportolásának rendszeressé tételéhez, szakmai, személyi és technikai háttérrel biztosítja az a 42 sportági szakszövetség és sportszövetség, mely közel 600 fővárosi sportegyesület több mint százezer rendszeresen sportoló tagjának szervez versenyeket, bajnokságokat.

3.2 A védett tulajdonságú csoportok helyzetének elemzése¹³

Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény 31. § (2) bek. rendelkezik a védett tulajdonságú, illetve hátrányos helyzetű esélyegyenlőségi célcsoportokról, melyek közül jelen esélyegyenlőségi program az alábbi társadalmi csoportokkal foglalkozik:

- nők,
- gyermekek, fiatalok
- kisgyermeket nevelők,
- szenior és idős korúak,
- roma/cigány származásúak,
- a fogyatékkal élő/tartósan egészségkárosodott emberek,
- a mélyszegénységben/szegregátumokban élők,
- közülük főváros szempontjából különösen indokolt a hajléktalan emberek külön célcsoportként való kezelése.
- Új célcsoportként indokolt a migránsok (bevándorlók és menekültek) célcsoportként való meghatározása. A bevándorlók, mint célcsoport a hosszú távú városfejlesztési koncepcióból és kapcsolódó anyagaiból is következik, míg a menekültek célcsoportként való érzékelésével elsősorban az elmúlt években kialakult helyzetre kíván az anyag reflektálni.

3.2.1 Nők

A női népesség Budapest lakosságának 54%-át teszi ki, és, a főváros népességnek öregedésével párhuzamosan, részarányuk folyamatos növekedése várható. A 20 évesnél idősebb lakosok körében, minden életkori csoportban a nők vannak többségben, kismértékű férfitöbblet csak a 20 év alatti lakosság körében tapasztalható. Különösen az 55 évnél idősebb népesség körében kiemelkedő a nőtöbblet, ennek az a magyarázata, hogy a fővárosi női lakosság születéskori várható élettartama átlagosan 5 évvel haladja meg a férfiakét. 2014-ben a fővárosi férfiak átlagéletkora kis mértékben meghaladta a 40, a nőké pedig megközelítette a 45 évet. A férfiak esetében a születéskor várható élettartam megközelítette a 74, a nők esetében pedig a 80 évet. A fővárosi férfiaknál kisebb, a nőknél nagyobb mértékben javult a születéskor várható élettartam, mint az országos átlag, ezért előbbieket halandósági viszonyait tekintve némiképp leszakadtak, utóbbiak felzárkóztak.

A mortalitási adatokat vizsgálva megállítható, hogy a fővárosi nők valamivel nagyobb arányban halnak meg szív- és érrendszeri betegségekben, illetve valamivel kisebb arányban daganatos, légzőszerv-rendszeri és emésztőszerv-rendszeri betegségekben, mint a fővárosi férfiak. Bizonyos betegségcsoportok döntően, vagy kizárólagosan a nőket veszélyeztetik. A HPV vírus penetrációja a szexuálisan aktív fővárosi nők körében 30-40% lehet, de sok esetben a vírus jelenlétére csak akkor derül fény, amikor már nőgyógyászati jellegű elváltozásokat okoz. A HPV vírus jelenléte, a jelen egészségügyi ismeretek szerint, fokozott kockázatot jelent a méhnyak daganatos megbetegedései, illetve a gyomor bélszervi betegségek egy részének esetében is. A

¹³ Felhasznált irodalom: Monitoring jelentés a főváros 2014. évi munkaerő-piaci helyzetéről, Budapest Esély Nonprofit Kft, 2015, Budapest, kézirat

változó korból fakadó hormonális változások szintén egyes daganatos betegségek kockázatát növelik (mellrák, méhnyakrák). A deprivált csoportokhoz tartozó, szegregált, vagy az által veszélyeztetett területen élő nők ritkábban jutnak el szűrővizsgálatokra, ezért kiemelt jelentősége van, hogy körükben is célzottan szűrésre kerüljenek az őket kiemelten veszélyeztető betegcsoportok.

A nők mortalitási okai között összességében kisebb arányban szerepel az erőszakos halálok, mit a férfiakéi között, ugyanakkor a nők Budapesten is lényegesen nagyobb valószínűséggel válnak erőszakos és szexuális jellegű bűncselekmények áldozatává, ideértve a munkahelyi zaklatást és a családon belüli és párkapcsolati erőszak különböző formáit. A nőket érő erőszak – a rendelkezésre álló szóránystatisztikák szerint¹⁴, hiszen az eseteknél igen nagy, mintegy 90%-osra becsült a látencia – valamilyen formában a nők legalább felét érinti. Az unióban a nők 30-50%-a él meg munkahelyi zaklatást, Magyarországon (megfelelő eljárások, jogszabályok hiányában) ennél magasabb arányt feltételeznek. A nők 20%-a esik át nemi erőszakon élete során, és hasonló arányukat kísérik meg megerősökölni. Az összes nemi erőszak 70%-át ismerős (rokon, barát) követi el, gyakran otthon vagy a lakóhely közvetlen közelében: tehát biztonságosnak hitt személy, gyakran biztonságos(nak hitt) közegben. A nőket érő szexuális vonatkozású erőszak statisztikáit a prostitúciós statisztikák adatai súlyosbítták: uniószerre évente mintegy félmillió nő válik ennek áldozatául, nagyrészt a kelet-közép európai országok szegény rétegeiben. Az ORFK adatai szerint a felderített családon belüli erőszakos esetek áldozatai között a nők aránya 90,9%, a nők elleni erőszakos bűncselekmények 22%-át (volt) partner követi el (a férfiak esetén ez az arány 3%). Az ORFK 2010-ben több mint 12 ezer családon belüli erőszakkal kapcsolatos bűnesetet regisztrált, ezek 80%-ában nő volt az áldozat, míg 13%-ában nő volt az elkövető. Ez utóbbi esetek nagyrésze testi sértés vagy kiskorú veszélyeztetése, míg a férfi elkövetőket a testi sértés és zaklatás típusú cselekmények jellemezték. Az emberöléssel végződő párkapcsolati erőszak áldozatai között a nők aránya kétharmad, a partnerük által megölt férfiak bírósági aktáinak 80%-ából azonban kiderül: a nő elkövetővé válását gyakran a férfi hosszan tartó, súlyos bántalmazása előzte meg. A WHO 2005-ös kutatásának összefoglalójában kiemeli, hogy a nőkkel szembeni erőszaknak a közvetlen mortalitási adatokon kívül közegészségügyi vonatkozása is van: az erőszak megsokszorozza a fizikai, lelki, mentális és reprodukciós betegségek előfordulásának gyakoriságát. A nőkkel szembeni erőszak e mellett szociális és gyermekvédelmi probléma is: a bántalmazott nők 43%-ával 12 évnél fiatalabb gyermek is él együtt, a bántalmazó kapcsolatból való kilépést pedig gyakran egzisztenciális okok is nehezítik vagy teszik lehetetlenné.

Budapestet tekintve megállapíthatjuk, hogy a női foglalkoztatottak aránya jelentősen elmarad a férfiakétól. A férfiak ezen előnye kimutatható kerületi, fővárosi és országos szinten is, ugyanakkor a fővárosi nők hátránya az országostól valamivel kisebb mértékű. A foglalkoztatottak aktív korú népességhez viszonyított nemenkénti aránya a főváros egészében és kerületenként is megerősíti ezt az összefüggést. A nők foglalkoztatási színvonala Magyarországon jelentős mértékben elmarad az Unió átlagától. Míg az Unió átlaga a nők foglalkoztatási arányát tekintve 58,2%, addig Magyarországon csak 50,6% volt. Az Unió 20 tagországában 2010-re elérték azt a célkitűzést, hogy a nők foglalkoztatási szintje elérje a 60%-ot, míg Magyarország jelentős mértékben el van maradva ettől a célkitűzéstől. Magyarországon 2011-ben a nők 15-64 éves népességben belül aránya 51%-os, míg a foglalkoztatottakon belüli arányuk mindössze 46%-ot tesz ki. A 15-64 éves népesség körében a férfiak foglalkoztatási rátája 60,4% volt, míg a nőké csak 50,6%. Az aktív korú inaktív körében a nők aránya 59%-os, ami jelentősen meghaladja a férfiak reprezentáltságát. A foglalkoztatás és aktív korú inaktivitás tekintetében Budapestre is hasonló nemenkénti arányok érvényesek. A munkaügyi kirendeltségnél regisztrált álláskeresők között a nők aránya hosszú évek óta jellemzően magasabb: a regisztrált fővárosi álláskeresők 2014. év végi adatai szerint a nők aránya 53%. E mellett tetten érhető, hogy a tartósan állást keresők körében, a nők aránya az álláskeresés időtartamának elhúzódásával arányosan növekszik. Figyelembe véve az aktív korú nők 2%-os felülreprezentáltságát a munkanélküliek, 8%-os felülreprezentáltságát az inaktívok, és 6%-os alulreprezentáltságát a foglalkoztatottak között, a nők számának szignifikáns növekedését a tartós munkanélküliek között, és azt, hogy a fővárosi álláskeresők 53%-a nem kap pénzügyi ellátást, összességében a fővárosi nők szignifikáns munkaerő-piaci hátrányának képe rajzolódik ki.

A budapesti nők hátrányos helyzetével nemcsak foglalkoztatás, hanem a jövedelmi viszonyok terén is találkozhatunk. Magyarországon az alkalmazásban álló férfiak és nők átlagos fizetése között mintegy 20-25% különbség tapasztalható a férfiak javára. Egy budapesti nő átlagban 70-75%-át keresi egy azonos munkakört ellátó férfi jövedelmének, vidéken ez az arány jobb: elérheti a 80-85%-ot is – a vidéki átlag az uniós adatoknak

¹⁴ <http://nokjoga.hu/alapinformaciok/statisztikak> és Wirth Judit–Winkler Zsuzsanna: NŐK ELLENI ERŐSZAK az adatok tükrében (FRA-népesség-bűnügyi statisztikák, 2015)

nagyjából megfelel, míg a fővárosi nők bére 8-13%-kal jobban elmarad a férfiakétól, mint az unió átlagában. A bérkülönbség a betöltött pozíció és a foglalkoztató ágazat függvényében eltér: a diplomás, nem vezető munkakörben dolgozó munkavállalók esetében az átlaghoz hasonló a bérszakadék, míg a legkisebb különbség a segédmunkások esetében mutatkozik: itt a nők mindössze 5%-kal keresnek kevesebbet. Általában igaz, hogy minél magasabb pozícióban dolgozik egy nő, annál nagyobb lemaradásra számíthat a fizetésében a férfiakkal szemben. A gazdasági ágazatok tekintetében a legkisebb eltérés a közszférában, a legnagyobb (35-40%) a telekommunikáció valamint az értékesítés és kereskedelem területén figyelhető meg.

A munkahelyi lehetőségek egyenlőtlen volta nemcsak a jövedelmek terén, hanem a munkahelyi előmenetel kapcsán is jelentkezik, ezt nevezik "üvegplafon szindrómának". A Társadalmi Nem és Kultúrakutató Központ adatai szerint (2015) a nők aránya a piaci szektor felső vezetői pozícióiban alig 9%, a vezető pozíciók sorában hasonlóan tapasztalhatunk az állami szektorban is: felfelé haladva a nők aránya jelentősen csökken. Az üvegplafon jelenség a társadalmi részvétel terén is megmutatkozik: amíg a rendszerváltás előtt a jelenlegi uniós átlaghoz hasonló, egyharmad körűli volt a nők politikai részvétele, pl. a parlamentben, addig 1990 óta ez 7-11% között mozog, 2010 óta folyamatosan 10% alatti¹⁵. Ezek a jelenségek főváros szinten is tapasztalhatóak, pl. a közgyűlés összetételében vagy a fővárosi intézmények felső vezetésében.

A foglalkoztatási, jövedelmi és előmeneteli, illetve részvételbeli női hátrányra ugyanakkor nem ad magyarázatot az iskolai végzettség eltérése. A fővárosi diplomások között az országos átlagnál valamivel kisebb, az érettségizettek között valamivel nagyobb a nők aránya. Míg az országos adatok szerint az érettségizettek 44%-a férfi, 56%-a nő, és a diplomások körében ugyanezek az adatok tapasztalhatóak, Budapesten 42%:58% az érettségizettekénél, 46%:54% a diplomásoknál az arány, a nők javára.¹⁶ Így feltételezhető, hogy a nők alacsonyabb foglalkoztatási, jövedelmi és előmeneteli szintje sokkal inkább a gyermekvállalással, illetve a nemi szerepek hazai megítélésével van összefüggésben. Az alulfoglalkoztatottság például jelentős mértékben a kisgyermekesek alacsony foglalkoztatási arányából fakad. A 3 év alatti gyermeket nevelők esetében a foglalkoztatási ráta (az országos adatokhoz hasonló) 14%-os, ami Európában az egyik legalacsonyabbnak számít. Egy kisgyermeket nevelő nő esélye az elhelyezkedésre 9-10%-kal rosszabb, mint egy gyermektelen nő esetén, míg a férfiak elhelyezkedési esélyét a gyermekvállalás ugyanilyen mértékben javítja. A gyermekvállalás, a gyermeknevelés tehát a nők munkaerő-piaci esélyeit nagymértékben és negatívan befolyásolja¹⁷. A nők és a kisgyermekesek foglalkoztatási helyzetének szoros együtt járását a magyarországi női-férfi szerepmodellek hagyományos jellege okozza. A Népeségstudományi Kutató Intézet 2009-es felmérése szerint a nők kizárólagos otthoni szerepvállalásával még mindig több mint a társadalom fele (53%) egyetért. Ez az arány 7%-kal csökkent ugyan az előző, 2000-ben végzett adathoz képest, ám az EU 27 tagországa közül így is csak Lengyelországban értenek egyet a hazainál többen (65% feletti mértékben) azzal, hogy a nők feladata a család ellátása, míg a férfiaké a pénzkeresés. Az emiatt kialakuló, nemek közötti egyenlőtlen feladatmegosztás a családi feladatok ellátásában mélyen gyökerező problémát jelent.

Valamennyi Unió-s ország időmérleg-felmérései igazolják, hogy az európai nők még a kilencvenes évek végén is átlagosan napi 2-3 órával több háztartási munkát végeztek, mint a férfiak. Budapesten ez a különbség még nagyobb, a 4-5 órát is eléri. A férfiaknak, bár munkaerő-piaci aktivitásuk nagyobb, több a szabadidejük. A 15-64 éves népességbe tartozók több mint negyede (26,6%-a) gondoskodik 15 évesnél fiatalabb gyermekről, míg ez az arány az azonos korú nők esetében 28,8%. Az ezirányú kutatás¹⁸ szerint a gondozási teendők érdemben csak a nők munkaerő-piaci jelenlétét befolyásolják, a gyermeket nevelő férfiaknak mindössze 2%-a jelezte, hogy a gyermeknevelés hatással volt munkaerő-piaci státusára, szemben a nőket jellemző közel 32%-os aránnyal. A nők 16,9%-át egyértelműen a gyermekek felügyeletével kapcsolatos nehézségek korlátozzák a munkavállalásban (15,8%-uk emiatt egyáltalán nem, a fennmaradó 1,1% pedig csak részmunkaidőben dolgozott). További 14,9% szintén a gyermeknevelés miatt, de saját döntése alapján nem, vagy csak erősen korlátozottan volt jelen a munkaerőpiacon.

A munkavállalást e mellett hátráltatja a fővárosi bölcsődei és óvodai férőhelyek elégtelen száma is. A gyestről, gyedről a munkába való visszatérés jelentős akadálya ugyanis, ha nem áll rendelkezésre megfelelő számú bölcsődei férőhely. Bár Magyarország nagy részén problémaként jelentkezik a bölcsődei férőhelyek számának elégtelensége, e tekintetben Budapest az országos viszonyokhoz képest lényegesen kedvezőbb helyzetben van: a Magyarországon működő összes bölcsődei férőhelyek harmada a fővárosban található. A

¹⁵ Koncz Katalin: Nők a parlamentben, 1990-2014, http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2014/2014_06/2014_06_513.pdf

¹⁶ http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_01_01_1_1_4_3 és http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_00/00_1_1_4_3_tabla

¹⁷ Munkavégzés és családi kötöttségek, 2010 c. tanulmány, 2011, KSH

¹⁸ Munkavégzés és családi kötöttségek, 2010 c. tanulmány, 2011, KSH

gyermekkel kapcsolatos ellátások hiányossága a konzervatív családi feladatmegosztással együttesen azt okozza, hogy a női alkalmazottaknak nehézséget fog okozni a munka és magánélet összeegyeztetése, így pl. a munkahelyi képzéseken való részvétel vagy túlórák vállalása. Ezt a Fővárosi Esélyegyenlőség Módszertani Iroda országos felméréseinek eredményei is alátámasztották (2013). A kutatás során megkérdezett munkáltatók 5%-a jelezte problémaként a munka-magánélet összeegyeztetésének nehézségét, közel ilyen arányban a képzéseken való részvétel nehézségét női dolgozói esetén. A megkérdezett cégek ugyanakkor csak töredékükben említették azt, hogy a női alkalmazottaknak alulreprezentáltsága a vezető posztokon nehézséget jelentene számukra. Sokkal inkább a nőikkel kapcsolatos támogató intézkedések problémáiról számoltak be: a munkaidő kedvezmény biztosítása (3,6%), az egyenlő elbírálás elvének gyakorlati alkalmazása (2,2%) jelentett nehézséget. A kutatás így alátámasztotta azt a feltételezést, miszerint a nők munkahelyi esélyegyenlőségének biztosításához szükség van a munkáltatók szemléletformálására, a családok szemléletformálására a családi szerepek praktikus átrendeződésének támogatásához, illetve az elhelyezkedést támogató gyermekellátó és egyéb rendszerek fejlesztésére is.

A nők munkavállalásának támogatását érvként némely, a szegénységgel kapcsolatos vizsgálat eredménye is alátámasztja. Több szociológiai kutatás rámutatott, hogy a szegénység által fokozottan veszélyeztetettek az egyszülős háztartások, amelyek döntő többségében az anya neveli egyedül a gyermekeket. Az egyszülős családok egyre növekvő arányára csak most kezd ráirányulni a figyelem: 2009-ben országos szinten a megkötött házasságok 45% bomlott fel a 7. év előtt, mely arány még drámaibb, 60-70%-os az életjárási kapcsolatoknál.

3.2.2 Gyermekek, fiatalok

A 2011. évi népszámlálás időpontjában¹⁹, a fővárosban közel 211 ezer gyermekkorú személy élt, ez 7,5%-kal kevesebb, mint a 2001-es népszámlálás idején, a 15 évnél fiatalabbak aránya 12,8-ról 12,2%-ra változott. Figyelemre méltó azonban, hogy a gyermekkorúakon belül az öt éven aluliak száma 68 ezerről 80 ezerre emelkedett. A 2011. évi adatok szerint Budapesten száz aktív korúra (15-59 évesre) 20 gyermekkorú eltartásának terhe jutott, ugyanannyi, mint tíz évvel korábban, azonban az időskorúak eltartottsági rátája 36-ról 41-re emelkedett. 17 éves korig a fiúk száma meghaladja a lányokét, a nőtöbbség csak az ennél magasabb életkorokban jelentkezik.

A fővárosban élők iskolázottsága folyamatosan javul. A 2011. évi összeírás időpontjában a 15 éves és idősebb budapestiek 98%-a legalább 8 általánost végzett (2001-ben 95,1%), míg a 18 éven felüliek 70%-a érettségizett (2001-ben 59%). A diplomások aránya a 25 éven felüli népességben 34% (2001-ben 24%). Az eltartott budapesti népesség (22%) túlnyomó többségét (89%) a gyermekkorúak, illetve a nappali tagozaton tanuló, kereső munkát nem végző 14 év feletti fiatalok alkották. Az előző népszámláláskor a 15-19 évesek 84, a 20-24 évesek 30%-a volt nappali tagozatos tanuló, míg 2011-ben a megfelelő korúak 90, illetve 45%-a. A 15-19 éveseknek mindössze 5,5%-a volt jelen a munkaerőpiacon (2001-ben 9,2%), míg a 20-24 évesek körében ez az arány 56% (2001-ben 46%). A növekvő munkanélküliség leginkább szintén ez utóbbi korosztályt érintette: körükben a munkanélküliségi ráta 6,9 százalékponttal emelkedett.

A gyermekek és fiatalok vonatkozásában részben az oktatási rendszer adatai fontosak, ugyanakkor a védett tulajdonságú csoportok elemzésekor külön ki kell térnünk a hátrányos helyzetű gyermekekkel és fiatalokkal, különösen az intézményi nevelésből kikerülővel kapcsolatos, az ellátórendszerből származó adatok elemzésére.

A fővárosban a gyermekvédelmi szakellátásban részesülők száma 2014-ben 2.852 fő körül volt, számuk évek óta e körül az érték körül mozog. Közülük 1.399 fő volt a gyermekotthonban nevelkedő kiskorú, míg ápolási, gondozási intézményben 28 kiskorút láttak el, 869 gyermeket és fiatalot pedig nevelőszülők neveltek. Az utógondozásban részt vevő, 18 évesnél idősebb fiatalok száma 556 fő volt. Az utóbbi években a „kitagolási” törekvések következtében a gyermekotthonban, illetve ápolási intézményben nevelkedő kiskorúak száma 10%-kal csökkent, miközben 20%-kal nőtt a családi jellegű, kis létszámú lakóotthonokban, illetve nevelőszülőknél élők száma.

A felmérések tanulsága szerint az intézményi nevelésben élők esetében összegződnek, hatványozódnak a hátrányos helyzetet kialakító tényezők (tanulási problémák, más kulturális kód és

¹⁹ KSH adatközlés alapján

szokásrendszer). Ezáltal nagymértékben predesztináltak lesznek arra, hogy felnőtt korukban a társadalom peremére szoruljanak, esély nélkül a felemelkedésre. Általános tapasztalatként elmondható, hogy a gyerekek jelentős hányada nagyobb korában kerül be az intézményhálózatba, sok időt tölt ott, és késői életkorban hagyja el az intézményeket. Az intézményi nevelésből kikerülők a felnőtt életben többszörös hátránnyal indulnak. Ezen hátrányok egyik része a családi szocializációs minták hiányára vezethető vissza, másik része a kvalifikáció hiányából fakad. Az állami gondozottak között a 15-19 éves korosztályba tartozók 92%-a inaktív. Közülük a nagy többség még tanul (tankötelezettség miatt). A tovább nem tanulók képzetlenül vagy alacsony képzettséggel kerültek ki a munkaerőpiacra. Statisztikák szerint az általános iskolából történő lemorzsolódás az induló létszámokhoz képest 2,4%-os, a gimnáziumokból 8,5%-os, a szakmunkásképzőkből 32%-os. Ehhez hozzá kell tenni, hogy érettségit adó középfokú oktatásba minimális számú fiatal kerül, a kevés továbbtanuló többsége – hagyományosan mondhatóan – a szakiskolák irányában tanul tovább, azonban közel harmaduk innen is lemorzsolódik. További nehézséget jelent, hogy maga az elhelyezkedés, illetve a munkahely megtartása olyan készségeket igényel (pl. alkalmazkodóképesség, feszültségűrés, önmenedzselés stb.), amelyek az állami gondozott fiataloknál legtöbbször hiányoznak vagy gyengék. Míg a családban élő pályakezdők mind anyagilag, mind a kapcsolati rendszerek tekintetében támaszkodhatnak a szülői háttérre, az intézményben nevelkedő fiatalok nagy részének az intézetből való kikerülés után a lakhatása sem megoldott, melynek hiányában a munkavállalás is szinte lehetetlen. A fiatalok nagy része talajtalanná válik, az intézmény elhagyásakor kapott életkezdesi támogatást rövidesen feléli, és a munkaerőpiacon való elhelyezkedésről a kezdeti kudarcok után – támogatás hiányában – gyorsan lemond. A munkakeresést feladja, munkanélküliként nem is regisztráltatja magát. Alkalmi és szezonális munkákból tartósan nem képes biztosítani megélhetését, életvitelle kriminalizálódhat, a prostitúció áldozatává válhat, illetve a problémás szerhasználat és a hajléktalanság veszélyeivel kell szembenéznie. A fővárosi hajléktalanok körében – egyes becslések szerint – az intézményi nevelésből kikerülők aránya eléri a 25-30%-ot. Az intézményekből korábban kikerülők egy része a megszünt munkásszállókról került az utcára. Az „intézetis” minősítés meglehetősen alacsony fokozatot jelent a hajléktalan-társadalom hierarchiájában is.

A jelenlegi ellátó intézményrendszer a fiatalok alapvető ellátását biztosítja (lakhatásuk, ételmezésük és ruházódásuk a törvényi szabályozásnak megfelelő). A fiatalok szakellátása bonyolultabb képet mutat. Itt a jogszabályi előírások megvannak, a szakmai szttenderdek szintén, melyeket azonban helyi szinten kell konkretizálni, harmonizálni a helyi személyi és technikai infrastruktúrához. E területen jelentős az elmaradás. Szakma tanulására jelenleg két fővárosi gyermekotthonban van mód, a szakmai képzés az adottságok szerint elsődlegesen terápiás céloknak felel meg. Intézményesen biztosított pályaeorientációs, tevékenység alacsony hatásfokú. Megfelelő mennyiségű, speciális felkészültségű tanár, illetve tematika, szakmódszertani háttér hiányzik az ellátórendszerből. Mindehhez társul még, hogy a fővárosban és környékén – az ország egészét figyelembe véve – van a legtöbb intézményi férőhely, így az intézményekből kikerülők elhelyezkedési esélyeit alapvetően meghatározzák a fővárosi munkaerőpiac elvárásai.

3.2.3 Kisgyermeket nevelők

A természetes szaporodás tartósan negatív fővárosi egyenlegében, valamint a gyermekek és a fiatalabb korosztályok népességen belüli relative alacsony részarányában döntő szerepet játszik, hogy a termékenység országos viszonylatban Budapesten a legalacsonyabb, illetve a gyermekvállalás ideje egyre fokozódó mértékben tolong ki a magasabb életkorok felé – a nők esetében akár 35 éves kor fölé. 2011. október 1-jén²⁰ az ország lakosságának 20%-a, míg gyermekes családjainak 16%-a élt Budapesten. A családok között a fővárosban is a gyermekkel élők voltak ugyan túlsúlyban, összes családon belüli részesedésük azonban az országon belül itt a legalacsonyabb, és itt a leggyakoribb a gyermek nélkül élő család is. A családok mérete egyetlen megyében sem olyan kicsi, mint a fővárosban: száz családra 12-vel kevesebb gyermek jutott, mint az ország egészében (107). A 15 évesnél fiatalabb gyermekek esetében a budapesti és az országos érték között kisebb volt az eltérés (7 fő), a főváros 45 fős mutatójánál azonban szinte valamennyi megyében magasabb értéket mértek.

A Budapest 2020 – integrált településfejlesztési stratégia²¹ demográfiai céljául tűzi ki a budapesti népességcsökkenés és elöregedés megállítását, ennek megoldásaként a bel- és külföldi pozitív migráció

²⁰ KSH, Népszámlálás, 2011 alapján

²¹ A nyitott, szolidáris és aktív budapestiek (tematikus cél) egyik prioritása a Befogadás, népességmegtartás és társadalmi aktivitás támogatásához kapcsolódóan.

folyamatok, a kulturális sokszínűség támogatását, az aktív korúak és szakképzettek elvándorlásának megelőzését, az ifjúság és a családalapítási korúak élethelyzetének javítását látja. Utóbbi családbarát infrastruktúra, szolgáltatások, programok, információk, közösségi élet erősítésével kívánja elérni, annak érdekében, hogy a családok agglomerációba költözésének mértéke csökkenjen.

A családbarát intézkedések egy része – főként a munkába állást segítő intézkedések – potenciálisan a gyermekes nőket fogja érinteni, hiszen a budapesti nők a fentiekben már részletezett alacsony foglalkoztatási szintje jelentős mértékben a kisgyermekesek alacsony foglalkoztatási arányából fakad. Mivel azonban a nők és a kisgyermekesek foglalkoztatási helyzetének szoros együttállását a magyarországi női-férfi szerepmodellek hagyományos beágyazódása magyarázza, a családbarát intézkedések egy részét nemtől függetlenül a szülőkre, illetve a munkáltatókra is szükséges kiterjeszteni. Különös tekintettel azokra az intézkedésekre, amelyek a családi szerepekből fakadó nemek közötti egyenlőtlen feladatmegosztás, illetve a munka-magánélet egyensúlyhiányának mélyen gyökerező problémáját kívánják orvosolni – bármely nemű szülők esetén. Valamennyi Unió ország időmérleg-felmérései igazolják, hogy az európai nők még a kilencvenes évek végén is átlagosan napi 2-3 órával több háztartási munkát végeztek, mint a férfiak. Budapesten ez a különbség még nagyobb, a 4-5 órát is eléri. Összefüggésbe hozható ez a nők kizárólagos otthoni szerepvállalásához való hozzáállással, amivel hazánkban még mindig több mint a társadalom fele (53%) egyetért²². E szemléletbeli lemaradás a nőket hátráltatja munkaerőpiacon, egyúttal a férfiakat túlterheli ugyanott, míg a családi élet terén épp ezzel ellentétesen hat a két nemre: összességében gátolva a munka-magánélet súlyozásának saját döntésen alapuló kialakítását a gyermeket vállaló párok esetén.

A munkahelyek és támogató szemlélet hiányai mellett a gyermeket nevelő szülőket a munkába való visszatérésben az is akadályozhatja, ha nem áll rendelkezésre megfelelő számú bölcsődei férőhely. Bár Magyarország nagy részén problémaként jelentkezik a bölcsődei férőhelyek számának elégtelensége, e tekintetben Budapest az országos viszonyokhoz képest lényegesen kedvezőbb helyzetben van: a Magyarországon működő összes bölcsődei férőhelyek harmada a fővárosban található. Budapesten 2014-ben 163 működő bölcsőde volt, 11.998 működő férőhellyel és 2.203 gondozónővel. Az utóbbi években a kerületi önkormányzatok túlnyomó többsége fokozottan igyekezett bővíteni bölcsődei férőhely-kapacitását, ugyanakkor a GYED extra bevezetés tovább fokozta a férőhelyek iránti keresletet. A fő problémát így nem a férőhelyek elégtelen száma jelenti, hanem az, hogy a bölcsődei intézmények elhelyezkedése területileg nem fedi le teljesen az ellátási területen jelentkező igényeket. A bölcsődék tekintetében az intézményhálózat a pesti oldalon összhangban van a legsűrűbben lakott területekkel: azaz ott a legsűrűbb, ahol a legnagyobb igény mutatkozik a bölcsődei ellátásra. A budai oldal vonatkozásában azonban nem beszélhetünk harmóniáról. A peremkerületi bölcsődék esetében a szűkös férőhely kapacitások miatt kialakuló feszültséget tovább növelik az intézményeket az agglomerációból használók.

A kisgyermekesek számára, a fogyatékos emberekhez hasonlóan problémát jelent az akadálymentes környezet hiánya is, hiszen a kisgyermekkel való babakocsi közlekedés a közterületek és közintézmények, illetve a közösségi közlekedés eszközeinek meghatározó részén nem megoldott, illetve nem biztonságos vagy nem kényelmes. A szolgáltatások akadálymentes igénybe vételét szélesebb értelemben gátolja, hogy az önkormányzati intézményeknél, szolgáltatóknál, ügyfélszolgálatokon csak kis elvétve működtetnek családbarát, a kisgyermekeseket a szolgáltatások igénybe vételében segítő szolgáltatásokat (pl. gyermekjátsszó sarkok, az ügyintézés ideje alatt biztosított gyermekmegőrzés, gyermekes parkoló stb.).

Figyelembe véve, hogy hazánkban átlagosan minden 2. házasság válással végződik, a fővárosnak számolnia kell az egyszülős családok jelenlétével is. Minden negyedik budapesti családban gyermekét egyedül nevelő szülő él. Az ilyen háztartások aránya a belső kerületekben (V., VI., VII., VIII.) a legmagasabb (27-29%). Ezek a családok a szegénység által fokozottan veszélyeztetettek, döntő többségükben az anya neveli egyedül a gyermekeket (a gyermekek támogatásához és védelméhez kapcsolódó támogatási formákat 85-90%-ban nők veszik igénybe).

3.2.4 Szenior és idős korúak

Magyarországon a 60 évesnél idősebb népesség aránya az utóbbi harminc évben folyamatosan növekedett. Népességarányuk a népszámlálások időpontjában, 1980-ban 17,2%, 1990-ben 18,9%, 2001-ben 20,3%, 2011-ben 23,6% volt. A 60 év feletti életkori csoportban másfélszer annyi nő található, mint férfi, amely a

²² A Népeségtudományi Kutató Intézet 2009-es felmérése szerint

férfiak átlagosan korábbi mortalitásával magyarázható. Az elmúlt években az ország egészéhez hasonlóan Budapest népessége is öregedett, az elmúlt öt évben a lakosság átlagéletkora 40,5 évről 41 év fölé nőtt. Budapesten az idős népesség aránya magasabb az országos átlagnál is. A 60 évesnél idősebb népesség népességaránya a népszámlálások adatai szerint, a fővárosban 1980-ban 20,3%, 1990-ben 21,5%, 2001-ben 23%, 2011-ben 25,4% volt.

Budapesten az idősödő, 55-64 éves népesség aránya is 12% körüli értékről az elmúlt öt évben 14%-ot meghaladó szintre emelkedett. A 60 évesnél idősebb népesség aránya a fővárosban legmagasabb (30% feletti) a I., II., V., XII., legalacsonyabb (22% alatti) a IV., VIII., X. kerületben. Az idős férfinépesség az átlagosnál nagyobb arányban él a (budai) II. és XII., illetve jóval alacsonyabb arányban a IV., VII., VIII., IX., X., XXI., XXXIII. kerületekben. Ez a korosztály még az aktív korúak közé sorolható. Helyzetükre jellemző, hogy a foglalkoztatottság tekintetében az életkor emelkedésével növekszik a távolság az EU és Magyarország paramétereit között. Az 50-64 éves népesség foglalkoztatási rátája az EU átlagában meghaladja az 55%-ot, míg Magyarországon ettől 8% százalékponttal elmarad (47,6%). Budapesten a foglalkoztatási ráta ebben a korcsoportban jóval magasabb, közel 55%-os, vagyis eléri az Unió átlagértékét. Az 50-59 éves, döntően még nyugdíj előtt álló idősödő korcsoporton belül a fővárosban az aktivitási ráta igen magas (78,5%), azonban ez igaz a korcsoportba tartozó munkaerőpiacon aktív munkanélküliségi rátájára is (10,5%). A fővárosi regisztrált álláskeresők – 2014. év decemberi értékek szerint – 35%-a az 50 év feletti korosztályba tartozott. Az 55 év feletti korosztályba a fővárosi regisztrált álláskeresők közel 18%-a tartozott. Magyarországon a munkavállalók jóval korábban hagyják el a munkaerőpiacot, mint az E-28-ak átlaga. A még foglalkoztatott 64 évesnél idősebb népesség aránya Magyarországon 3,7% (2011), Budapesten e mutató az országos értéknek több mint duplája (7%), de némiképp még ez is elmarad az EU-15-ök átlagától (8%). Az idősebbek foglalkoztatása a fővárosban a pénzügyi és kereskedelmi területen jelentős, és főleg a fővárosban és vonzáskörzetében valósul meg, mivel Budapest az ország legjelentősebb pénzügyi, igazgatási, logisztikai és idegenforgalmi központja. Foglalkozási főcsoportok szerint az idősebb foglalkoztatottak között a vezetői munkakörben dolgozók száma magasabb, ami logikus következménye annak, hogy a vezetői munkakörök betöltéséhez a szakmai kvalitásokon túlmenően sok tapasztalatra és vezetői gyakorlatra van szükség. A GKI Gazdaságkutató Zrt. Adler Judit kutató vezetésével vizsgálta a 45 éven felüliek foglalkoztatásával kapcsolatos munkaállományi attitűdöket. A kutatás megállapította, hogy a munkavállalókat az életkor előrehaladtával egyre kevésbé szívesen alkalmazzák a munkaadók. Az idősödő munkavállalók hátrányos helyzete mind a felvételi eljárásoknál, mind az elbocsátásoknál megjelenik. A legtöbb vállalkozásnál kevésbé, vagy egyáltalán nem aknázzák ki az idősebb munkaerő tudásátadással kapcsolatos hasznosságát. Az idősödő munkavállalók munkavállalással, munkavégzéssel kapcsolatos esélyegyenlőtlenségét főként a romló egészségi állapotból és a képzettségbeli hiányosságokból eredő problémákra vezetik vissza a munkaadók, amely problémák költségessé teszik az idősödő munkavállalók alkalmazását. Ugyanakkor a munkaadók keveset tesznek az idősödő munkavállalók képzettségi szintjének és egészségügyi állapotának javítása érdekében. Miután idős korba lépnek a „Ratkó-évjáratok” és azok gyermekei is, ez a kettős hatás már mindenképpen a korcsoportok arányvesztését eredményezi majd. Az idősök aránya várhatóan az országban és a fővárosban folyamatosan és jelentősen emelkedik a közeljövőben is. Budapest népességének átlagéletkora várhatóan jelentősen növekszik, 2021-re elérheti a 43 évet is. A főváros népességének előregedése szempontjából munkaerő-piaci problémát jelent, hogy 2020-ra a 65 évesnél idősebb, inkatív korúnak számító népesség aránya akár 5%-kal növekedhet (2011-ben 19% volt), a teljes népesség közel negyedét elérve.

A fővárosban az idősök jelentős része nő és egyszemélyes háztartásban él. A 65 év feletti 35%-a legalább 15 éve egyedül él. Az egyedülálló idősöket, különösen azokat, akiket nem látogatnak rendszeresen hozzátartozóik, fokozottan veszélyezteteti az izoláció, elmagányosodás. Esetükben a természetes támogató rendszerek hiánya komoly problémát jelent (pl. egy elhúzódó betegség esetén). Az idősök számára, a fogyatékos emberekhez hasonlóan, problémát jelent az akadálymentes környezet hiánya is, hiszen az életkor növekedésével párhuzamosan az érzékszervi, mozgásszervi betegségek kockázata és penetrációja folyamatosan nő.

Öregségi nyugdíjban Budapesten 2015-ben 389.858 fő részesült. Az öregségi nyugdíj átlagos mértéke körükben 140.501 Ft volt. Szociális szempontból a nyugdíjasok csoportja nem homogén: ahogyan az aktív háztartások esetében, úgy itt is megtalálhatóak a szegényebb és jobb helyzetben lévő háztartások, melyek térben is viszonylag elkülönülten élnek. A jó módú nyugdíjasok főleg a budai oldalon laknak, a szegényebb nyugdíjasok pedig a város terében elszórtan élnek.

Mivel a demográfiai trendek azt mutatják, hogy a főváros népességében a következő 20 évben az idősök aránya emelkedni fog, nőni fog az idősök szükségleteire épülő szolgáltatások potenciális igénybevevőinek száma, ezért fontos, hogy az ellátórendszer bővítéséhez megfelelő koncepcióval rendelkezzenek a fővárosban

belüli önkormányzatok. A jelenlegi adatok egyelőre azt jelzik, hogy az intézményhálózat most sem elég széleskörű ahhoz, hogy a nyugdíjasok jelentős részét ki tudja szolgálni. Az időskorúak nappali ellátó hálózata 2014-ben a fővárosban 6.508 főt látott el. A nappali ellátás sűrűsödési területe a Nagykörúton belüli pesti kerületekben található, kinyúlva észak felé a XIII. és az IV. kerületekbe. Kirajzolódnak a III. kerület lakótelepein is sűrűsödések, de a további budai, illetve a külső pesti kerületekben nincs koncentráció. Összevetve a 65 év felettiek laksűrűségével összhang mutatkozik az északi három kerület (III., IV., XIII.) és a pesti gócterület között. Ugyanakkor a „pesti lakógyűrű” és a belső budai területek ellátása hiányos. A legtöbb kerületben igen jelentős igény mutatkozik az idősek részéről a házi segítségnyújtást, valamint az átmeneti elhelyezést biztosító szolgáltatások iránt. Bár a kerületi önkormányzatok döntő többsége az utóbbi években fejlesztette, modernizálta az időseknek szóló szolgáltatásainak kapacitását, az igények még mindig túlmutatnak az elérhető szolgáltatási lehetőségeken. A tartós bentlakást biztosító intézményi formák közül a kerületi önkormányzatok által fenntartott nyugdíjasházi ellátási formák, valamint a tartós bentlakást biztosító idősek otthonai iránt is a kapacitásokat meghaladó igény mutatkozik.

3.2.5 Roma/cigány származásúak²³

Roma etnikumúnak a 2001. évi népszámláláskor 191 ezer személy vallotta magát Magyarországon, a 2011. évi népszámláláson már jóval többen, közel 316 ezren vallották magukat a roma/cigány származásúnak. Ennél a számnál azonban még mindig jóval nagyobbak azok a népességszám-bebecslések, melyek az országos roma kutatások kapcsán láttak napvilágot. A Kemény István és Janky Béla által publikált 2003. évi országos roma-kutatás a cigány népesség 2003-as lélekszámát 600-650 ezer főre teszi.²⁴ A roma lakosság lélekszámának éves növekedése a 2003-2014 időszakban évi kb. 12 és 15 ezer fő között lehetett, így Kemény István és Janky Béla becsléseire alapozva azt mondhatjuk, hogy jelenleg közelítőleg 780-830 ezer roma élhet Magyarországon. Mindez azt is jelenti, hogy jelenleg közelítőleg a teljes magyar lakosság 8%-a lehet roma. 2021-re a cigány népesség lélekszáma elérheti a 880-910 ezer főt. A csökkenő nem-roma népességgel szemben létszámuk nő, és a demográfiai előrejelzések szerint a következő 50 évben népességen belüli arányuk a jelenlegi 8%-ról 11-13%-ra emelkedik. A roma népesség fővárosi lélekszáma az országos lélekszám tizedére, közelítőleg 75-80 ezer főre tehető, mely lélekszám 2021-ig elérheti a 90-95 ezer főt. A 2011. évi népszámláláson 20.151 fővárosi lakos mondta magát cigánynak. A magukat romának mondó fővárosi polgárok legnagyobb számban a VIII. kerületben élnek (3.050 fő), de 1.000 főt meghaladó számban élnek a IV., VIII., IX., X., XIII., XIV., XV., XVIII., XX., XXI. kerületben is.

A roma népesség átlagos életminősége, lakhatási színvonala, egészségi állapota, foglalkoztatottsága, iskolázottsága a társadalom egészénél lényegesen rosszabb. A magyarországi cigányok négyötöde található a legsós jövedelmi harmadban és 18-20%-uk a középső harmadban. A roma népesség születéskor várható élettartama, életkilátásai sokkal rosszabbak a magyar átlagnál, de még az alsó jövedelmi harmadba tartozó nem-roma népességnél is. A fővárosban az országos átlagnál kisebb mértékben, és más településen belüli mintákat alkotva jelenik meg a cigány népesség szegregációja, e mellett a fővárosra is igaz, hogy lakóhelyüket tekintve a romák jelentős része elszűrosodott lakóterületeken, rossz minőségű lakásokban, nem megfelelő higiénés viszonyok mellett, sokszor rendezetlen lakhatási jogviszony közepette él. Országos viszonylatban a cigány lakások kétharmada fekszik telepen és egyharmada nem telepen. A magas arány alól kivételt képez Budapest, ahol a cigány lakosság mindössze 30%-a él teletszerűen beépített területeken. A nem telepen élő cigányság egy részének életkörülménye semmilyen mértékben nem különbözik a nem romákétól. A romák születéskor várható élettartama a nem-romákénál nagyjából 15 évvel kevesebb, ez alól a cigány nők sem jelentenek kivételt, szemben a teljes népességben a nők-férfiak között megfigyelhető élettartambeli különbséggel. Míg a teljes népesség több mint egyötöde, a cigányoknak csak tizenhetede éli meg az általános nyugdíjhatárt. Budapesten a cigányokat érintő demográfiai viszonyok alapvetően hasonlóak, ám némely ponton, így a várható élettartam tekintetében, pozitívan térnek el az országos átlagtól.

Az aktív korú romáknak országosan több mint 70%-a legfeljebb 8 általános végzettséggel rendelkezik. A 16-64 éves roma lakosság 17%-a a 8 általánost sem fejezte be, további 53% csupán 8 osztályos végzettséggel rendelkezik, míg 26%-uk szerzett valamilyen szakképzettséget. Az érettségizettek aránya mindössze 2%, a

²³ Felhasznált irodalom: Human Contact 2001: A magyarországi romák XXI. század eleji társadalmi helyzete - összefoglaló tanulmány - 2010, Budapest, kézirat

²⁴ Felhasznált irodalom: Kemény István – Janky Béla: A 2003. évi cigány felmérésről in: A magyarországi cigány népesség helyzete a 21. században: kutatási gyorsjelentések / szerk. Kállai Ernő, Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2003, Budapest

diplomásoké pedig 1%. Az iskolázottság tekintetében a romák körében nagyok a területi egyenlőtlenségek. Az északkeleti és a keleti területek mutatói a legrosszabbak: a kevesebb, mint 8 osztályt végzettek aránya ezekben a régiókban meghaladja a 20%-ot, míg a szakképzettséggel, érettségivel, vagy diplomával rendelkezők aránya összesen 19-25% közötti. Ezzel szemben Közép-Magyarországon a legalább szakképzettséget szerettek aránya 56%, ami az átlagpopulációnak nagyjából megfelelő arány. Budapesten a romák kétharmada (62%) rendelkezik szakképzettséggel, érettségivel vagy diplomával. A budapesti romáknak csak töredéke nem fejezte be az általános iskolát, és mindössze 10% végzett csak 8 általánost, ezzel szemben 16%-uk felsőfokú végzettséggel is rendelkezik. Az iskolai mobilitás lehetőségei Budapesten látványosan jobbák a romák számára, mint bárhol az országban.

Magyarországon az aktív korú romák 27%-ának van munkája, beleértve az alkalmi munkát és a vállalkozói tevékenységet is, és 23% azok aránya, akiknek rendszeres munkája van. A romák foglalkoztatottsági aránya a közép-magyarországi régióban a többi régió értékeihez mérten kiugróan magasnak mondható: 57% (az átlagnépességtől csak 3%-kal marad el), míg más magyar régió értékei legalább 22%-kal maradnak el ettől (legrosszabb a helyzet az észak-magyarországi (17%) és az észak-alföldi régióban (14%)). Budapesten a cigányok 64%-ának van munkája, 57%-uk pedig rendszeres munkát végez, ami országos viszonylatban kiugróan jó mutatónak tekinthető, egyedül Pest megye mutatói közelítik meg ezt az értéket. Budapesten is igaz azonban az országos jelenség, hogy a nemek szerinti foglalkoztatottság jelentősen eltér a roma népességben belül. Míg az aktív korú fővárosi roma férfiaknak több mint 75%-a (azaz az átlag populációnak nagyjából megfelelő aránya), addig a nőknek mindössze 40%-a dolgozik rendszeresen. A fővárosi roma nők foglalkoztatottsága tehát közel 11%-kal eltér a budapesti nők átlagos foglalkoztatottságától, és majdnem 20%-kal az uniós női foglalkoztatottsági adatoktól. A roma nők foglalkoztatására az átlagos népességben érzékelnél még negatívabban hat a tradicionális szereposztás szemlélete, ami az átlagosnál magasabb gyermekszámmal párosulva a szülőképes korú roma nők negyedrészt gyakorlatilag folyamatosan inaktivitásba kényszeríti. Az előreszámítások szerint a roma lakosság foglalkoztatási helyzete 2021-ig javulni fog az ország egészében, a legjelentősebb javulásra azonban a jelenleg is legjobb mutatókkal rendelkező központi régióban és Budapesten lehet számítani.

A Fővárosi Esélyegyenlőség Módszertani Iroda országos felmérést végzett a munkahelyi esélyegyenlőség helyzetével és az esélyegyenlőségi tervek bevezetésével kapcsolatban. A válaszadó szervezeteknek mintegy 5%-a jelezte problémaként a romáknál az „alulképzettséget”. További nehézségként említették a válaszadók a romákkal szemben megnyilvánuló „előítéleteket”. A szervezetek töredéke jelezte, hogy az alulképzettség megszüntetésében és az egészségvédelemben segítséget nyújtanak a roma alkalmazottaknak. A romák foglalkoztatásának nehézségeként említette a szervezetek 13%-a azt, hogy nincs megfelelő képzettségük, további mintegy 3%-uk számolt be finanszírozási gondokról e munkavállalói csoport foglalkoztatásában.

3.2.6 Fogytékossággal élő/tartósan egészségkárosodott emberek

A fővárosi népesség közelítőleg 3,8%-a él valamilyen fogyatékossgal. A 2011. évi népszámlálás tartós betegsége, illetve fogyatékossgára vonatkozó kérdéseire nem volt kötelező a válaszadás, a kérdésre a megkérdezett fővárosi lakosok háromnegyede válaszolt. Közülük 66.394 fő (a népesség 3,8%-a) mondta magát valamilyen fogyatékossgal élőknek. E mellett a teljes budapesti népesség 15%-a, mintegy 255 ezer ember vallotta magát tartósan betegnek, köztük a nők aránya a budapesti népességben mérténél 4%-kal magasabb (58%). A fővárosban élő fogyatékos emberek 35%-a mozgássérült, 20%-uk értelmi fogyatékos, mentális sérült, 14%-uk vak, gyengénlátó, aliglátó, 13%-uk siket, nagyothalló, 10%-uk súlyos belszervi fogyatékos. A 15-64 éves, fővárosi tartósan beteg, illetve fogyatékos emberek között a nők aránya nem szignifikánsan magasabb (+1%) a népességbeli nőarányánál. A fogyatékos és a nem fogyatékos emberek korstruktúrája jellemzően eltér egymástól. A fogyatékossgal élők között kisebb (4,8%) a gyermekek és jóval nagyobb (57%) a 60 éves és idősebbek aránya. A nem fogyatékos emberek esetében ezek az arányok 12 és 24%.

Bár a népesség többségéhez hasonlóan az egészségkárosodott emberek körében is emelkedett az iskolai végzettség, az egészségkárosodott emberek iskolai végzettségének színvonala még így is némileg alacsonyabb azokénál, akik az egészségesek csoportjába tartoznak. A fogyatékossgal élők 29%-nak az érettségi a legmagasabb befejezett iskolai végzettsége. (Ez az arány a nem fogyatékos budapesti lakosok körében 33%.) Jelentősebb az eltérés a magasabb végzettségek esetén: egyetemi, főiskolai diplomával 19% rendelkezik, míg a nem fogyatékos emberek 27%-a.

A tartósan egészségkárosodottak és a fogyatékossgal élők elsődleges jövedelmi forrása a rokkantsági nyugdíj (68%) vagy a rokkantsági járadék (14%). 2015-ben Budapesten megváltozott

munkaképességükének járó ellátásban 36.780 fő részesült. Az ellátás átlagos mértéke körükben 77.609 forint volt. A fogyatékos inaktív embereknek egy jelentős része folyamatosan ápolásra, gondozásra szorul, ami a családi körben élő fogyatékos ember esetében további családtagnak jelent állandó, a munkaerőpiactól távol tartó lekötöttséget. Az intézményekben élő fogyatékos személyek döntő része helyhez kötött, ugyanakkor helyben nincs lehetősége munkát végezni. A munkavállalásra való képesség és motiváltság szempontjából a Magyarországon élő, egészségkárosodott inaktív emberek négy csoportba sorolhatóak: tízből hat személy (60%) egyáltalán nem tartja magát alkalmasnak a munkavállalásra és nem is szeretne dolgozni, 13% képesnek tartja magát a munkára, de nem szeretne dolgozni, 15%-uk szeretne dolgozni, de jelenleg nem keres munkát, míg 12% tekinthető aktív álláskeresőnek. A Budapesten élő, egészségkárosodott inaktív emberek 61%-a egyáltalán nem tartja magát alkalmasnak a munkavállalásra és nem is szeretne dolgozni – e mutató gyakorlatilag az országos értékkel megegyezik. Ugyanakkor a fővárosi egészségkárosodottak 19%-a képesnek tartja magát a munkára, de nem szeretne dolgozni, 11%-uk szeretne dolgozni, de jelenleg nem keres munkát, míg 8% tekinthető aktív álláskeresőnek. Vagyis a fővárosi inaktív egészségkárosodott emberek munkavállalási hajlandósága még az országosan jelentkező értéket is alulmúlja.

Magyarországon a 602 ezer aktív korúnak minősülő, tartós egészségi problémával élő ember 15%-a foglalkoztatott. A fővárosban élő fogyatékos és tartósan egészségkárosodott embereknek is mindössze csak 16%-a dolgozik. A foglalkoztatottak 90%-a rendszeresen végez munkát (ideértve a csekély számú vállalkozót is) és csak 10%-uk alkalmi munkavállaló. Az állandó munkahellyel rendelkezők (12%) fele részmunkaidőben dolgozik, ez az arány lényegesen meghaladja a részmunkaidős állások teljes populációra vetített elterjedtségét a magyar munkaerőpiacon. A fővárosi egészségkárosodással élő foglalkoztatottak körében a teljes munkaidőben foglalkoztatott munkavállalók aránya 60%, míg 40%-uk részmunkaidőben dolgozik, körükben a részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya jelentős mértékben elmarad az országos értéktől.

A foglalkoztatott fogyatékos emberek lakóhelye és munkahelye közötti kapcsolat fontos mutatója – az ingázáson kívül – a munkahelyre való bejárás időtartama, módja, vagyis a közlekedési eszköz. A munkába járó fogyatékos és nem fogyatékos emberek között főleg abban van eltérés, hogy igénybe vesznek-e közlekedési eszközt vagy sem. A fővárosban élő fogyatékos emberek inkább otthon dolgoznak és – ha tehetik – olyan munkahelyet választanak, melyet gyalog is megközelíthetnek, mivel a munkahelyek elérése a közutak és a tömegközlekedés akadálymentességi hiányosságai miatt nehézkes.

A Társi 2011. évben publikált adatai alapján az egészségkárosodással élő népesség 27%-át érte már élete során a munkavállalás kapcsán hátrányos megkülönböztetés. Minden tizedik megkérdezett egészségkárosodott ember arról számolt be, hogy a munkavállalás területén gyakran vagy szinte mindig hátrányos megkülönböztetés áldozatává válik. A Fővárosi Esélyegyenlőség Módszertani Iroda országos felmérést végzett a munkahelyi esélyegyenlőség helyzetével és az esélyegyenlőségi tervek bevezetésével kapcsolatban. A válaszadó szervezeteknek mintegy 5%-a jelezte problémaként azt, hogy a „akadálymentesítés még nem történt meg” a munkahelyen. További nehézségként említették a válaszadók a „megfelelő munkakör megtalálását” és a fogyatékos munkavállalókkal szemben megnyilvánuló „előítéleteket”. A szervezetek töredéke jelezte, hogy a „megfelelő munkakör megtalálásához” és „egészségmegőrző programokban való részvételhez” segítséget nyújtanak a fogyatékosokkal élő alkalmazottnak. A fogyatékosokkal élő foglalkoztatásban a szervezetek mintegy 11%-a nehézségként említette azt, hogy az akadálymentesítés még nem történt meg a szervezetben, további 5%-uk említette nehézségként a megfelelő munkakör megtalálását e speciális alkalmazotti csoport számára. Összegezve megállapítható, hogy az egészségkárosodottak munkavállalási esélyei az országhoz hasonlóan a fővárosban is kedvezőtlenek. A megváltozott munkaképességűek esélye az integrált foglalkoztatási lehetőségek tekintetében kedvezőtlen, azaz a fogyatékos munkavállalók foglalkoztatását a piaci szféra nem vállalja fel. A dolgozók döntő többsége nem piaci feltételek (és bérek) mellett foglalkoztatott.

A fogyatékos emberek helyzetét különösen nehezíti, hogy az akadálymentes közlekedés, a hivatalok és szolgáltató szervezetek akadálymentes megközelítése, elérése, a szolgáltató infrastruktúra akadálymentessége a jelentős erőfeszítések ellenére sem megoldott. A legtöbb közszolgáltató intézmény nem rendelkezik elég forrással ahhoz, hogy nem csak az intézmény belső terét, hanem annak közvetlen külső környezetét is akadálymentessé tegye, így a szolgáltatásokhoz való hozzáférés terén is jelentős mértékben sérülhet a fogyatékos emberek esélyegyenlősége.

3.2.7 Mélyszegénységben/szegregátumokban élők²⁵

A fővárosi kerületek szintjén megállapítható, hogy az átlagjövedelem szempontjából a budai belső kerületek lakossága van a legkedvezőbb helyzetben, őket a belvárosi városmag lakossága követi, majd a budai külső kerületek, illetve a pesti külső kerületek és pesti belső városmagot határoló kerületek, kerületrészek (VII., VIII., IX., kerületek nagykörúton kívül eső része) lakossága követi. A jövedelmi deprivációval érintett kerületrészek a VII. és VIII. kerület nagykörúton kívüli részén találhatóak.

A fővárosra a mélyszegénység, másképpen az abszolút szegénység, vagyis az alapvető fizikai szükségletek tartós kielégítetlenségének széles körű jelenléte nem jellemző. Az abszolút szegénységhez kapcsolódó hiányok leginkább a közterületen, illetve nem lakáscélú helységekben élő hajléktalanok körében jelennek meg. A relatív szegénység tekintetében a főváros szintén az ország legkedvezőbb helyzetű térségei közé tartozik. Ehhez hozzájárul a szociális ellátórendszerek helyi szintű fejlettsége, valamint az országosan kiemelkedő munkaerő-piaci és kereseti lehetőségek budapesti jelenléte. A szegénységi kockázatok településtípus szerinti vizsgálata megmutatja, hogy a fővárosban és a megyeszékhelyeken arányaiban jóval kisebb, ugyanakkor a községekben jóval nagyobb valószínűséggel található szegények az egyes településtípusokon élők teljes népességén belüli arányánál. Háztartástípusokat is megvizsgálva az is megállapítható, hogy településtípustól függetlenül a szegénységi kockázatok által veszélyeztetettebbek a gyermekes, különösen a többgyermekes háztartások, illetve a gyermeküket egyedül nevelők.

A relatív jövedelmi szegénységgel erős összefüggést mutat a lakáskörülmények és a lakókörnyezet megítélése. Jelentős mértékben befolyásolja az életminőséget a lakókörnyezet minősége, biztonsága és alapvető szolgáltatásokkal való ellátottsága, valamint a lakás mérete, zsúfoltsága, illetve komfortfokozata. A VII., VIII., IX., és XIII. kerületekben még mindig találhatóak fürdőszoba nélküli lakások is, illetve a lakások 1,6%-ában nincs víz-öblítéses WC. Ez az arány a VIII. kerület esetében a legmagasabb (4,6%), az átlagoshoz képest közel másfélszer akkora a VI., XIII., XX. és majdnem kétszer akkora a VII., IX., XXIII. kerületek esetében. A fővárosi szegények között 6-szor annyian élnek félkomfortos és közel 4-szer annyian komfort nélküli vagy egyéb lakásban. A nem szegény háztartások 22%-a, a szegény háztartások fele küzd a beázással, nedvesség előfordulásával. A belváros mellett közvetlenül elhelyezkedő kerületek középső-külső kerületrészeit korábban a slumosodás jellemezte. A városmag fejlődése, illetve a célzott városrehabilitációs programok miatt ezen kerületrészekben mind az épületek és az infrastruktúra, mind a lakosság-összetétel tekintetében jelentős változások következtek be, különösen az ezredforduló óta. A „dzsentifikáció” jelensége jellemzően központi elhelyezkedésű városrészeket érintő folyamat, melynek során az épített környezet jelentős ingatlan-beruházások nyomán gyökeresen megváltozik, ami együtt jár a terület használóinak kicserélődésével magasabb társadalmi-gazdasági státuszúakra. A dzsentifikáció (vagy „társadalmi keveredés”) szószólói szerint ezzel a folyamattal lehet egy területet „felhúzni”, szegregált jellegét megszüntetni. Pozitívuma, hogy a folyamat által érintett területen a házak, közterek megújulnak és jellemzően pezsgő kulturális élet alakul ki. Azonban ezzel párhuzamosan a szegényebb lakosság fokozatosan kiszorul az érintett városrészekből. A szegényebb lakosságból a jobb helyzetűek jellemzően olcsóbb kertvárosokba, lakótelepekre, a rosszabb helyzetűek, külső kerületek olcsóbb lakónegyedeibe, esetleg vidékre költöznek.

Budapestre nem jellemző a kiterjedt szegregátumok, illetve a szegregáció által veszélyeztetett területek jelenléte. Az alacsony státuszú fővárosi népesség jelenleg rendszerint inkább több, kisebb területű és térben össze nem függő, városszövetbe ágyazott „mikroszegregátumban” tömörül. Ezek egy része a korábbi, városmához közeli kiterjedtebb slumos részek rehabilitáció által még nem érintett területein, másik jelentős része a külső kerületek kertés jellegű részein, illetve egykori kisipari, ipari kerületrészekben, leromlott állagú épületgyűttek alkotta, szintén zárványszerű tömbökben található. A 2015-ben elkészült kerületi Integrált Településfejlesztési Stratégiák (ITS) antiszegregációs fejezetei és akcióterületi tervei alapján kijelenthető, hogy a fővárosi kerületek majdnem kétharmada tervez szociális városrehabilitációs beavatkozást a helyi leszakadó területek és lakóik helyzetének komplex eszközökkel való javítása érdekében. Azok a kerületek, melyek nem terveznek ilyen jellegű beavatkozást, jellemzően a budai, jobb helyzetű kerületek, melyek nem vagy csak igen kis mértékben érintettek az alacsony társadalmi státuszú csoportok szegregációs folyamataiban. Fontos kiemelni, hogy az antiszegregációs beavatkozások, a szegregátum oldás kapcsán el kell kerülni a más területen kialakuló újabb szegregátum létrejöttét, de legalább ilyen fontos a beavatkozások végrehajtásánál az alacsony státuszú népesség hagyományos kapcsolati hálójának, természetes támogató rendszereinek megőrzése is.

²⁵ Felhasznált forrás: Budapest Főváros Anti-szegregációs Programja (ITS) – felülvizsgálati munkadokumentum, 2016, Budapest

3.2.8 Hajléktalan emberek

A hajléktalanok speciálisan urbánus jellegű célcsoportot alkotnak, jellemzően városok, de leginkább a főváros közterületein, vagy nem lakás célú helységeken élnek. A hajléktalanok becsült száma Magyarországon 20-40 ezer fő között van. A Menhely Alapítvány adatbázisára épülő adatközlése szerint, az elmúlt öt év alatt legalább 48 ezer ember volt kénytelen hosszabb-rövidebb ideig közterületen éjszakázni, vagy hajléktalanok szállását igénybe venni. Ez az adat egyben azt is jelenti, hogy hátrahagyott gyerekekkel, közvetlen családtagjaikkal együtt öt év alatt legalább 100 ezer embert érintett közvetlenül a hajléktalanság Magyarországon. Ennél is jóval nagyobb számot kapunk, ha számba vesszük a lakhatásukban közvetlenül veszélyeztetett (pl. szívességi lakáshasználó, hiteltartozás miatt kilakoltatás által fenyegetett, nem lakás célú épületben élő) embereket, családokat.

A fővárosban közelítőleg 9 ezer hajléktalan ember él. A fővárosi hajléktalanok közelítőleg harmada tölti éjszakáit közterületen, illetve nem lakás célú helységeben (2.500-3.000 fő). További 2.000 fő éjjeli menedékhelyen alszik (szezonálisan jelentős ingadozással, tavasztól-őszig jóval többen éjszakáznak közterületen, illetve nem lakás célú helységeben, mint télen). 4.400 fő, vagyis a hajléktalanok közelítőleg felének a számára áll rendelkezésre a fővárosban stabilabb lakhatási lehetőséget biztosító átmeneti szálló/családok átmeneti otthona férőhely. A 2013 és 2014-es évek folyamán a főváros legtöbb forgalmas közterületét érintően célzottan folyt a hajléktalan emberek felkutatása, és számukra a fővárosi ellátórendszerben a szabad férőhelyeken való elhelyezés biztosítása. A hajléktalanság kialakulásában több probléma játszik szerepet, ezért többirányú segítséggel, az egészségügyi, a szociális és a foglalkoztatási szolgáltatások összekapcsolásával lehet csak eredményt elérni. A hajléktalanná válás okai közül a leggyakoribb a kapcsolati konfliktus (férfiak esetén a válás következménye, nők esetén a bántalmazó kapcsolatból való menekülés következménye lehet a hajléktalanság), gyakori ok továbbá az intézményekből való kikerülés (nevelőotthon, kórház, szociális intézmény, börtön stb.). Ennek oka lehet az egyes intézményekből kikerülőknél az utógondozás, (re)integráció támogatásának, illetve ezt célzó intézmények kapacitásainak hiánya, illetve az, hogy a kórházi ágyak számának csökkentése nem járt együtt a pszichiátriai, valamint a szociális intézményi férőhelyek meghatározott mértékű növelésével. Ugyancsak növekedni látszik a gazdasági (jövedelmi, munkaerő-piaci) okokból bekövetkező hajléktalanság aránya.

A hajléktalanok kapcsán mérhető fővárosi véleményeket, attitűdöket vizsgáló „Hajléktalanok Budapesten” elnevezésű kutatási program fő megállapítási közé tartozott, hogy a budapesti polgárok többsége, bár zavarja őket az utcán fekvő hajléktalanok látványa, támogatja a hajléktalanok megélhetési stratégiáit. Azon megkérdezettek többsége, akik közvetlenül pénzzel is támogatják a hajléktalanokat, havonta 1-3 alkalommal teszik ezt, míg azon budapestiek harmada, akik természetbeni adománnyal (élelmiszerekkel, ruhával, takaróval stb.) támogatják a hajléktalanokat, félévente, negyede ritkábban teszi ezt. A természetbeni adományokkal segítő válaszadók közel harmada félévnél gyakrabban támogatja a hajléktalanokat ebben a formában, bár csupán 3%-uk vallott úgy, hogy heti rendszerességgel teszi ezt. Napjainkban többféle, hajléktalanok által árusított újság is forgalomban van (Fedél nélkül, Flaszter stb.), melyekről a fővárosiak közel fele vallott úgy, hogy szokta vásárolni valamelyiket. A fővárosi polgárok elsősorban munkát adnának a hajléktalanoknak, illetve különféle intézkedésekkel a munkavállalásukat segítenék elő, és a munkáltatókat is szívesen támogatnák abban az esetben, ha hajléktalanokat foglalkoztatnának. Az utcán élő emberek gyakran nem, vagy nem piacképes végzettséggel rendelkeznek, ezért a budapestiek hasznosnak tartanának a részükre kialakított átképzési programokat is, amellyel szintén elősegíthetik a munkába állásukat. A hajléktalanok lakhatási helyzetének megoldását is fontosnak ítélik a budapestiek: ezt a problémát elsősorban további hajléktalanszállók építésével, több férőhely kialakításával orvosolnák.

A Fővárosi Önkormányzatnak kötelező feladata a hajléktalan személyek pénzügyi szociális ellátásával kapcsolatos, melynek ellátása érdekében önálló ügyfélszolgálati irodát működtet. A Fővárosi Önkormányzat továbbá kötelező feladatellátás keretében nyújtja a fővárosi hajléktalanok számára a lakhatást átmeneti jelleggel biztosító segítő szolgáltatásokat, jelentős részben a fenntartásában álló BMSZKI-n keresztül. Ezen felül költségvetési források átengedésével támogatja a nem fenntartásában álló, kerületi önkormányzati, civil és egyházi fővárosi hajléktalan ellátó szolgáltatásokat, melynek koordinációjában kiemelt partnere a Magyar Máltai Szeretetszolgálat és a Menhely Alapítvány. A fővárosi hajléktalanellátó rendszer napi bejárást igénylő elemei közül a nappali tartózkodók és az éjjeli menedékek a legmeghatározóbbak, kapacitás szerinti sűrűsödéseik a városszerkezet eltérő pontjain rajzolódhatnak ki. A nappali tartózkodók a pesti oldalon, a Nagykörúton belül, az éjjeli menedékek inkább pályaudvarok és kivezető vasútvonalak mentén sűrűsödnek. A huzamosabb tartózkodásra szolgáló átmeneti szállások elhelyezkedése függetlenebb a hajléktalanok napi mozgásterületeitől, szétszórtan, de

egy-egy pontban nagyobb kapacitással jelennek meg a XIII., a VIII., a IX. és a XXIII. kerületekben. A pesti oldal belső területein a hajléktalanellátó intézményrendszer ráfed a krízisterületekre, ami arra enged következtetni, hogy az ellátást biztosító intézmények a már „leromlott” területeken könnyebben tudnak megtelepedni, az itteni lakosság pedig az alacsonyabb érdekérvényesítő-képessége miatt kevésbé tudja megakadályozni – jelentős területi presztízscsökkenéssel járó – elhelyezésüket. A hajléktalan ellátással több szervezet foglalkozik, ami jelentősen csökkenti a tevékenység hatékonyságát, tekintve, hogy ezáltal a rendelkezésre álló forrásoknak az ideálisnál jóval nagyobb része a szervezetek fenntartására kerül elköltésre a hajléktalanok közvetlen ellátása helyett.

Célvizsgálatok szerint a hajléktalanszállókon élők kisebb része rendszeres munkajövedelemért dolgozik (25-35%), hasonló arányban találhatók köztük alkalmi munkából élők. A kutatások szerint a hajléktalanok többségének életkora 38-44 év között van. A hajléktalan nők száma az elmúlt tíz évben becslések szerint megduplázódott, arányuk 25%-ra növekedett. A hajléktalanok számának valós és pontos meghatározása problematikus, ugyanis a fővárosban és közvetlen környékén sok ember él nem lakás célú helyiségekben, illetve önkényesen elfoglalt ingatlanban. Ezek az emberek nem „közterületen” élnek, lakáshelyzetük rendezetlensége és bizonytalansága miatt azonban hajléktalanoknak tekinthetők. A legtöbb utcán élő hajléktalan ember a rendszeres és bejelentett munka világából gyakorlatilag ki van rekesztve. Esetükben a pénzkereset (és az alapvető létfenntartás) biztosítása a kartonozásból, a guberálásból, illetve hajléktalan újságok eladásából származó bevétel. Azok a hajléktalanok, akik rendszeres szálláslehetőséghez jutnak, a munkavállalás szempontjából valamivel jobb helyzetben vannak. Bár bejelentett munkahely híján számukra is inkább a fekete- illetve szürke „munkaerőpiacon” adódik lehetőség. A regisztrált álláskeresőként nyilvántartott hajléktalanok száma nem ad pontos képet a munkanélküli hajléktalanok valós számáról, mivel csak egy részük jelenik meg a regisztrációban. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy az utóbb 3 évben a regisztrált fővárosi álláskereső hajléktalanok száma is jelentős mértékben növekedett és 2014 végén is meghaladta a 2000 főt. A regisztrált fővárosi álláskereső hajléktalanok döntő többsége férfi, 36-55 év közötti, általános iskolát, vagy még azt sem végzett. Budapest Főváros Önkormányzatának kötelező feladata a munkaképes hajléktalan személyek közfoglalkoztatásának megszervezése. A Főváros fenntartásában álló Budapest Esély Nonprofit Kft. közszolgáltatási szerződés keretében látja el a fővárosi hajléktalan személyek közfoglalkoztatását, 2011-15 között közel 3000 személy közfoglalkoztatását biztosította. 2013 óta a Budapest Esély Nonprofit Kft. évente, komplex panel-kutatás keretében vizsgálja a fővárosi közfoglalkoztatásba bevont hajléktalan emberek életkörülményeit, a közfoglalkoztatás élethelyzetükre gyakorolt hatását. A kutatás mindkét évében megerősítésre kerültek a következő összefüggések: A közfoglalkoztatásban dolgozó hajléktalanok szociális, lakhatási, életviteli, jövedelmi lehetőségei és egészségi állapotuk szempontjából jobb helyzetben vannak, mint az a fővárosi hajléktalanokra általában jellemző. A közfoglalkoztatásban dolgozó hajléktalanok nyílt munkaerő-piaci foglalkoztatáshoz való hozzáférési esélye alacsony, ezért a közfoglalkoztatás többségük számára a rendszeres jövedelemszerző tevékenység egyedül legálisan elérhető formája. A közfoglalkoztatásban dolgozó hajléktalanok ebből származó jövedelme bevételeik jelentős részét adja, ami más forrásokból (pl. segélyek igénybevétele, alkalmi munka) nehezen lenne pótolható. A közfoglalkoztatott hajléktalanok alapvetően pozitív várakozásokkal bírnak azzal kapcsolatban, hogy a közfoglalkoztatás milyen hatást gyakorol majd élethelyzetük alakulására

3.2.9 Migránsok (bevándorlók és menekültek)²⁶

2015-ben Magyarországon összesen 146 ezer külföldi állampolgár élt, közülük több mint százezen valamelyik európai ország állampolgárai. A Magyarországon élő külföldiek száma 2011-ben volt a legmagasabb, mintegy 206 ezer, azóta sokan magyar állampolgárságot kaptak, a magyar nemzetiségűekre vonatkozó állampolgársági szabályok könnyítése révén. Így jelentősen csökkent például az itt élő külföldiek közül a csak román útlevéllel rendelkezők száma, ahogyan az eredetileg ukrán, illetve szerb állampolgároké is. Dinamikusan nőtt ugyanakkor a Magyarországon élő németek, szlovákok, osztrákok és oroszok száma, az ázsiaiaké pedig tíz év alatt több mint a duplájára emelkedett, 15 ezerről 33 ezerre, ebből 16 ezer kínai. Az észak-afrikai arab államok és a fekete-afrikai országok állampolgárainak száma több mint háromszorosára nőtt egy évtized alatt, megközelítve az ötezer főt.

Az országon belül a legnagyobb számban Budapesten élnek külföldiek. A letelepedőkön túl közel 100 ezer fős külföldi állomány él itt tartósan. A főváros és környéke a határokat átlépő nemzetközi migráció

²⁶ Felhasznált irodalom: Kószeghy Lea: Külföldiek Budapesten, in: Változó migráció - változó környezet, szerk. Hárs Ágnes és Tóth Judit, 2010, Budapest

meghatározó befogadói térsége. Budapesten évente 3.000 újszülött külföldi szülők gyermeke, az összes fővárosi adófizetőből a külföldiek aránya meghaladja a 6%-ot. Budapest kozmopolita jellege erősödik, hiszen 160 ország állampolgárai élnek itt, a migránsok számára a belső, sűrűn lakott városrészek jelentik az elsődleges célterületet. Földrajzilag minél távolabbról érkezik valaki, annál inkább a főváros válik elsődleges célpontjává.

A fővárosban egyes kerületeket kifejezetten preferálnak az itt élő külföldiek. Hat olyan kerület van, amelyet a külföldi népesség magas aránya jellemez, a XI., XIII., XIV. kerület, emellett a budai oldalon a II., a pesti oldalon pedig a VIII. kerület (utóbbi fővárosi viszonylatban a második a külföldi népesség száma szerinti rangsorban a nála jóval népesebb XI. kerület után), valamint a X. kerület. Ezeken a területeken él Budapest teljes külföldi lakosságának 45%-a. A korábbi EU-15 országából érkezettek egyértelműen a magas státuszú budai kerületekben, a II. és XII. kerületben laknak, e kerületek profiljához hozzátartozik az is, hogy ugyanez a két kerület az Észak-Amerikából érkezettek fő koncentrációs területe is. Kisebb mértékben megjelenik az ezen ország-csoportokból érkezettek lakóhelyeként az I., V. és a VI. kerület is. A fővárosban élő kínaiak, vietnamiak elsődleges koncentrációs pontjai szintén jól körülhatárolhatók, ez mindenképp a X. kerület és a VIII. kerület, valamint némileg kisebb mértékben a XIII. és XIV. kerület. Két kerületben (X., VIII.) él a fővárosban élő kínaiak és vietnamiak csaknem 40%-a. A X. kerületi terület karakterét egyértelműen ez határozza meg, hogy a kerületben élő külföldiek csaknem fele kínai vagy vietnami, minden más csoport aránya jóval átlag alatti. A VIII. kerület esetében szintén ők adják a külföldiek legnagyobb csoportját (csaknem harmadát), emellett átlag feletti az afrikai országokból származók aránya. Mivel Budapestre továbbra is jelentős mértékű belső és növekvő kívülről jövő migráció irányul, ezért a különböző nemzetiségekhez tartozók számának további növekedése várható.

A Budapesten élő külföldiek korstruktúrájában a fiatalabb aktív (15-44 éves) korosztályok részaránya sokkal nagyobb, mint a teljes fővárosi népesség körében. Különösen igaz ez a 25-44 éves korosztályra: a fővárosban élő minden második külföldi ehhez a korosztályhoz tartozik. A teljes népesség és a külföldiek korstruktúrájának összevetésekor különösen szembetűnő a 65 év feletti nagy aránya a Budapesten élő külföldi népességben. A külföldi népességben, ha kevéssel is, de a férfiak vannak többen, míg a teljes lakosságot nőbőbblet jellemzi a fővárosban.

A főváros oktatási intézményeiben is az országos átlagfeletti a külföldi gyerekek részaránya, bár összességében még így is igen alacsony (1% alatti). Bár a Magyarországon élő, lakcímkártyával rendelkező külföldiek formálisan jogosultak a helyi szociális szolgáltatások igénybevételére az adott területen szinte egyáltalán nem jelennek meg ezekben az ellátó-rendszerekben, a bölcsődéket kivéve. A fővárosban élő külföldiek lakhatásukat jellemzően magánbérlet útján, esetleg saját tulajdon vásárlásával oldják meg.

Az aktív korú külföldiek munkaerő-piaci aktivitása a fővárosi teljes népesség is átlagát jelentősen meghaladja. A külföldiek jelentős része saját tulajdonú kisvállalkozást működtet. Ezen kisvállalkozások döntő részben a VIII. kerületben, illetve a belső városmagban működnek, nagy részüket ázsiai országokból, főleg Kínából és Vietnámból érkező külföldiek üzemeltetik.

3.3 Helyzetértékelés, fő esélyegyenlőségi problémapontok meghatározása célcsoportok szerinti bontásban

3.3.1 Nők

1. Foglalkoztatási hátrány, elhelyezkedés nehézségei: iskolázottságtól függetlenül, 40 év felett, illetve a gyermekek számával az ezzel kapcsolatos nehézségek nőnek. A roma és fogyatékos nőket ezek a hátrányok még erősebben érintik.
2. A jövedelmek egyenlőtlensége: 20-25%-os bérhátrány az azonos munkakörben dolgozó férfiakkal szemben. Ebből következően az elszegényedéssel való fokozott veszélyeztetettség, különösen a gyermeküket egyedül nevelő nők esetén, illetve társuk halála után a szenior korú nők esetén.
3. A munkahelyi előmeneteli lehetőségek egyenlőtlensége: vezetői posztokon, a ranglétrán felfelé haladva, a nők aránya jelentősen csökken.
4. A társadalmi részvétel terén jelentkező egyenlőtlenségek: politikai, társadalmi döntéshozói szerepekben a nők részvétele ötöde sincs a társadalombeli arányuknak.
5. A nemi alapú erőszakkal való nagyobb érintettség (munkahelyi zaklatás, családon belüli és párkapcsolati erőszak, nemi erőszak, prostitúció): e téren a jogi lehetőségek is hiányosak, illetve a meglévő lehetőségek alkalmazása sem következetes és rendszerszerű. Az esetkezelés nem áldozatbarát (áldozat hibáztatása, áldozatsegítés hiánya stb.), a szakemberek (egészségügyi, szociális

szektor, rendészeti dolgozók stb.) az ilyen esetekre nincsenek felkészítve, jellemzőek az ellátórendszer kapacitáshiányai. Áldozatsegítést és megelőzést elősegítő különféle biztonságos terek (védett háztól a női parkolóiig) hiányoznak.

6. Bizonyos, a nőket kiemelten veszélyeztető betegségek célzott szűrése alkalomszerű, egyes hátrányos helyzetű területeken vagy csoportokban kevésbé elérhető.

3.3.2 Gyermekek, fiatalok

A gyermekek és fiatalok közül különös törődést igényelnek a szegregátumokban/mélyszegénységben, illetve a szegénységgel veszélyeztetett (pl. egyszülős) családokban élők és a fogyatékos vagy roma származású fiatalok. Az ő egyes problémáikat a megfelelő fejezetek részletezik.

A felsorolt csoportok közül a szegregátumokban/mélyszegénységben élő, illetve az intézményekből kikerülő fiatalok gyakran közös problémáinak alapja:

1. A tanulásra, munkavállalásra motiváló, támogató közeg hiánya: az intézményből kikerülő fiatalokat, illetve a több generációra visszatekintve alacsony végzettségű/munkanélküli családból kikerülőket érinti leginkább. Az intézményből kikerülő fiatalok által elérhető utógondozói és félutas szolgáltatások kapacitásai elégtelenek az utógondozási igények lefedésére. Az intézményben nevelt gyermekek gyakran az intézmény zárt világában élnek, kevés az intézményen kívüli kortárskapcsolatuk. Sok intézeti nevelésből kikerült fiatalnak nincsenek megélt tapasztalatai a „külvilág működéséről”, a szabályrendszerekről, alapvető életviteli ismereteiket erősíteni szükséges. Az intézetekben kevés az önálló életre, pályaválasztásra, munkavégzésre való felkészítést célzó szolgáltatás, klubfoglalkozás, önszorgató csoport. Hiányos a pozitív életpálya-modell. A többgenerációs munkanélküli családokban felnövő fiatalok a tanulás, munkavállalás szempontjából hozzájuk hasonló helyzetben vannak: az oktatási és gyermekjóléti intézmények kapacitásai nem elegendőek a családból hiányzó, tanulást és munkavállalást motiváló minták pótlására, így az elkallódás veszélye az intézményből kikerülőkéhez hasonló mértékű.
2. A testi, egészségügyi, szexuális ismeretek hiánya, illetve a szocializáció hiányosságai: azokban az esetekben, ahol a család nem képes szocializációs mintákat, alapvető egészségügyi, szexuális ismereteket átadni, az oktatási/gyermekevédelmi intézmények csak részben képesek ezt a hiányt pótolni. Az így felnövő fiatalok társadalmi integrációja nehezebb, ugyanakkor egyes negatív jelenségeknek (pl. bűnözés), illetve egyes betegségeknek (pl. szexuális úton terjedő betegségek) jobban kitéttek válnak.
3. A lakókörnyezet közelében elérhető biztonságos tér és biztonságos kortárs közösség hiánya: főként a szegregátumokban, illetve az intézményből kikerülő fiatalok esetén kevés az olyan közterületi felület, ahol a fiatalok szervezett, szükség szerinti segítségnyújtási formákkal kapcsolt közösségi foglalkozásokban vehetnek részt. Emiatt nagy a galerikbe sodródás veszélye, a fiatalok kriminalizálódnak és/vagy áldozattá válnak (beleértve a prostitúciót is). Az ilyen fiatalok esetén a kortárs közösség nyomására vagy felnőtt minták alapján nagyobb a veszélye a problémás szerhasználat kialakulásának is.
4. A veszélyeztetett gyerek és fiatal korosztály támogatásának, segítségének intézményrendszere nem kellő mértékben fedi le a gyermek és fiatal korosztályokat, és az ellátás spektruma sem megfelelő. A gyerekek 14 évesen számos intézmény látóköréből kikerülnek, a nyomkövetés lehetősége esetleges. Nincs kialakult rendszere a kortárssegítésnek, a veszélyeztetett fiatal korosztály magára hagyottabb, mint a gyermek korosztály. Nem intézményesült az ellátó és szolgáltató intézmények és szervezetek együttműködése sem.

3.3.3 Kisgyermeket nevelők

A kisgyermekeseket foglalkoztatási területen érő hátrányok elsősorban a kisgyermekes nőket érintik, ezért azokat a Nők című fejezet részletezi. A kisgyermekes szülőket nemtől függetlenül érintő problémák a következők:

1. A családi szerepek tradicionális értelmezéséből fakadó szemlélet és az ebből fakadó, nemeknél eltérő irányba mutató munka-magánéleti egyensúlytalanság mindkét nembeli családostokat érinti.
2. A gyermeket nevelők egyedi szükségleteinek megfelelő szempontok a szolgáltatási rendszerek szervezésben kevésbé jelennek meg, így a gyermekekkel való akadálymentes megközelítés lehetősége, a szolgáltatóknál, ügyfélszolgálatokon hivatalokban a gyermekbarát szemléletű ügyintézés lehetősége csak kevés helyen adott (nyitva tartás, gyermekjátsszó sarok, mindkét nem számára használható kisgyerekes mosdó stb.).
3. A kisgyermekesek munkaerő-piaci esélyeinek tekintetében probléma a bölcsődei, illetve óvodai férőhelyek elégtelen száma, vagy nem megfelelő területi eloszlása.
4. A gyermeküket egyedül nevelők számára nehéz a szülői és a munkahelyi feladatok összeegyeztetése, ezért az őket támogató szolgáltatások működtetése különösen fontos.

3.3.4 Senior és idősek korúak

1. Az aktív korú, senior munkavállalók és álláskereső (55-64 év) elhelyezkedési esélyei a fiatalabb generációkéénál lényegesen rosszabbak. A munkavállalásnál egyértelmű hátrányt jelentenek az ismeretek frissítésének többletköltségei, a nagyobb betegségkockázat és a magasabb jövedelemigény. A dolgozó időződő emberek esetében a munkaadók jelentős része nem veszi figyelembe az életkori sajátosságokból fakadó, munkakörülményeket érintő igényeiket, nem szervez számukra munkahelyi egészségügyi szűréseket, továbbképzéseket, nyugdíj-előkészítő programokat.
2. Az egyedülálló idősek embereket az izoláció veszélye fenyegeti, az izolációoldó, generációk közötti együttműködést támogató, egyes kulturális, egészségügyi szolgáltatásokat helybe vivő, vagy az izolációt az információs társadalomban való részvétel támogatásával elősegítő programok csak kevésbé elterjedtek, kapacitásuk nem elégséges.
3. Széles körben érzékelhető az akadálymentesítés hiánya, ami az idősek embereken kívül a fogyatékos személyeket is érinti. A közterületeken, közösségi szolgáltatásokban (pl. közlekedés, egészségügy), ügyfélszolgálatokon a megközelítést és rendeltetészerű, önálló használatot fizikai nehézségek (magas padozat, padka, gyorsan váltó közlekedési lámpa, rámpa hiánya épületnél stb.), érzékszervi, mentális funkciók csökkenéséből adódó speciális igényeket figyelmen kívül hagyó szolgáltatási elemek (pl. információnyújtás nem (jól) látható/hallható felületen, látható és hallható információ kombinálásának hiánya, nehezen értelmezhető nyomtatványok stb.) akadályozzák.
4. Az idősek és/vagy fogyatékos személyek kívül rekednek az információs társadalom nyújtotta lehetőségeken, az internetes tartalmak többsége számukra nem teljes értékűen hozzáférhető, részben a megfelelő, speciális kialakítású informatikai eszközök, részben a használat segítésének hiánya, részben pedig az internetes tartalmak nem akadálymentes volta miatt.
5. Az idősek valós igényeihez képest egyes szolgáltatási kapacitások alultervezettek, így különösen jellemző a tartós és átmeneti elhelyezést biztosító bentlakásos otthonok, illetve az izolációoldó intézményes közösségi-kulturális programok, továbbá az idősekre szabott egészségügyi szolgáltatásokat (pl. életkori sajátosságoknak megfelelő szűrések) helybe vivő kapacitásainak hiánya.

3.3.5 Roma/cigány származásúak

1. A roma népesség átlagos életminősége, lakhatási színvonala a többségi társadaloméhoz mérten Budapesten is rosszabbak, az országotól kisebb mértékben ugyan, de a cigány lakosság jelentős része (30%) szegregátumokban él. Egyúttal a fővárosi, szegregáció által veszélyeztetett területeken, illetve a városzövetbe ágyazott mikroszegregátumokban jellemző a roma lakosság felülreprezentáltsága.
2. A roma népesség iskolázottsága, ezzel összefüggésben foglalkoztatottsága Budapesten az átlaghoz mérten valamivel, a roma nők, illetve a szegregátumokban élők esetén sokkal kedvezőtlenebb.

3. A roma fiatalok körében a többségi fiatalokhoz mérten Budapesten is jelentősen nagyobb az iskolai lemorzsolódás. Ennek oka a szociokulturális hátrányok ledolgozását segítő, célzott iskolai felzárkóztató programok és a hátrányokat kompenzáló eszközök hiánya, illetve a sikeres programok, eszközök kizárólag projekt jellegű (tehát ideiglenes) működése.
4. A szociális nem hátrányos helyzetű fővárosi roma fiatalokat is érinti, hogy jelentős részük elszakadt kulturális identitásától, a roma kultúra hagyományaitól. Kevés az olyan szervezett program, amely a roma kultúra értékeivel, hagyányaival, szokásaival ismertetné meg őket. Pedig a roma kultúra identitásképző ereje és sokszínűsége jelentős énvédő erővel bír az etnikai alapú megbélyegzéssel szemben.
5. Kevés kulturális program segíti a roma és nem-roma lakosság kulturális találkozását, illetve mutatja be a roma kulturális értékeket úgy, hogy az a többségi kultúra tagjai számára is megbecsülést válthatna ki.
6. A cigánysággal szembeni előítéletek igen erősek, emiatt egyrészt gyakori a problémák etnicizálása, egy-egy szociális vagy egyéb társadalmi probléma összekapcsolása a roma identitással. Másrészt a cigánysággal szembeni diszkrimináció különböző esetei (nyílt hátrányos megkülönböztetés, szegregáció, zaklatás) rendszeresen előfordulnak a munkáltatóknál és a fővárosi szolgáltatásokban is. Az előítéletek önmagán túlmutatva a cigány és a nem-cigány emberekben is ismeret- és bizalomhiányt okoz, ami akadály a partnerségi megközelítés kialakításának, a társadalmi kohézióknak.

3.3.6 Fogyatékosággal élő/tartósan egészségkárosodott emberek

1. Az aktív korú, megváltozott munkaképességű munkavállalók és álláskereső elhelyezkedési esélyei az egészséges álláskeresőknél lényegesen rosszabbak. A munkavállalásnál egyértelmű hátrányt jelent, hogy a munkáltatók nagy része sem fizikális adottságaival sem szemléletében nincs felkészülve megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatására.
2. Az iskolarendszerben nem érvényesül a fogyatékos emberek szabad iskolaválasztáshoz és integrált oktatáshoz kapcsolódó joga, hiszen az iskolák jelentős része nem akadálymentes, tantervében, szemléletében nem érvényesíti a fogyatékos tanulók szempontjait.
3. Széles körben érzékelhető az akadálymentesítés hiánya, ami a fogyatékos személyeken kívül az idősek körében is érinti. A közterületeken, közösségi szolgáltatásokban (pl. közlekedés, egészségügy, kultúra, oktatás), ügyfélszolgálatokon a megközelítést és rendeltetésszerű, önálló használatot fizikai nehézségek (magas padozat, padka, gyorsan váltó közlekedési lámpa, rámpa hiánya épületnél stb.), érzékszervi, mentális funkciók csökkenéséből adódó speciális igényeket figyelmen kívül hagyó szolgáltatási elemek (pl. információnyújtás nem (jól) látható/hallható felületen, látható és hallható információ kombinálásának hiánya, nehezen értelmezhető nyomtatványok stb.) akadályozzák.
4. A fogyatékos és/vagy idősek körében kívül rekednek az információs társadalom nyújtotta lehetőségeken, az internetes tartalmak többsége számukra nem teljes értékűen hozzáférhető, részben a megfelelő, speciális kialakítású informatikai eszközök, részben a használat segítésének hiánya, részben pedig az internetes tartalmak nem akadálymentes volta miatt.
5. A szolgáltatást nyújtó szervezetek és a lakosság is kevés ismerettel rendelkezik a fogyatékos személyek helyzetéről, speciális szükségleteiről, az adekvát segítés módjáról, mértékéről.
6. A fogyatékos személyek valós igényeihez képest egyes szolgáltatási kapacitások alultervezettek, így különösen jellemző a baleset vagy betegség következtében fogyatékosá váló emberek megváltozott élethelyzethez való alkalmazkodását segítő szolgáltatások, illetve az izolációoldó intézményes közösségi-kulturális programok kapacitásainak hiánya.

3.3.7 Mélyszegénységben/szegregátumokban élők

1. A fővárosban kis mértékben, de találhatóak mikroszegregátumok, illetve a szegregáció által veszélyeztetett lakóterületek. A kisméretű, városszövetbe ágyazott szegregátumok azonosítása nehéz, illetve esetükben problematikus a célzott szegregátum-oldás. A szegregátumok oldásakor sérülhet az ott élő lakóközösségek szociális kapcsolatrendszere, az őket körülvevő természetes támogató rendszer.

2. A fővárosi szegregátumokban különösen magas a komfort nélküli lakások, illetve ilyen önkormányzati bérlakások aránya, a lakosság iskolázottsága, foglalkoztatottsága tartósan (gyakran több generációra visszamenőleg) alacsony, a társadalmi integrációt emiatt súlyos szociokulturális problémák nehezítik.
3. A kerületi önkormányzatok által elfogadott Anti-szegregációs Programok és kerületi szociális szolgáltatástervezési koncepciók, illetve gyakorlatok a legtöbb esetben nincsenek összehangolva, kevés a kerületközi együttműködésre építő anti-szegregációs beavatkozás és szociális gyakorlat. Emiatt a kerületi gyakorlatok, különösen a mélyszegénységben élőket támogató pénzbeli szociális ellátások hatásossága nem mindig megfelelő.

3.3.8 Hajléktalan emberek

A fővárosi szolgáltatási rendszer széttagolt, erőforrásainak jelentős részét az egyes szolgáltatások látókörébe kerülő hajléktalan emberek alapvető fizikai szükségleteinek kielégítése köti le, míg más területeken súlyos kapacitáshiány mutatkozik, így:

1. Nincs a hajléktalanság prevencióját szolgáló egységes szemléletű fővárosi program.
2. A hajléktalan emberekkel való széleskörű, célzott szolgáltatói kapcsolatfelvétel Időszakos és kampányszerű (pl. hajléktalanszámláláskor), így a hajléktalan személyek szolgáltatásokkal, ellátásokkal, információkkal való elérése kevésbé hatásos (ad hoc/véletlenszerű).
3. A komplex, lakhatási, szociális és munkaerő-piaci integrációt egyszerre elősegítő fővárosi szolgáltatások kis kapacitásúak. Pedig a hajléktalanok döntő része a nyílt, legális munkaerő-piacról gyakorlatilag kívül rekedt, e mellett a legtöbb esetben egészségügyi, mentális problémákkal is küzdenek, így a reintegrációt a mindezeket egyszerre, egyénre szabottan kezelni képes programok segítenék hatékonyan.
4. A szolgáltatások szervezésekor sokszor nem veszik figyelembe a sajátos élethelyzetből fakadó szükségleteket, ez gyakran a szolgáltatások megkettőzéséhez, ezen keresztül szegregációhoz vezet (pl. egészségügyben).
5. A szolgáltatási környezet nem veszi figyelembe az egyéni szükségleteket, vagy nem tudja biztosítani ezek kielégítését (személyes biztonság igénye, személyes tér igénye, társ/társállat jelenléte stb.), ezért a hajléktalan személyek egy része tartózkodik a számára más értelemben szükséges szolgáltatások igénybe vételétől.

3.3.9 Migránsok (bevándorlók és menekültek)

1. A migránsok korlátozottan férnek hozzá a szociális, egészségügyi és jogi ellátásokhoz, nem áll rendelkezésükre megfelelően strukturált és jól elérhető információ.
2. Kevés olyan fővárosi szolgáltatás van, amely célzottan, komplex szemlélettel a (munkavállalás, lakhatás, nyelvi nehézségek, egészségi állapot, helyi kulturális ismeretek terén jelentkező problémák egyidejű kezelésével) segítené a bevándorlók és menekültek társadalmi integrációját.
3. A migráns nők foglalkoztatási aránya lényegesen alacsonyabb, mint a férfiaké, pedig a munkaerő-piaci integráció sikeressége vagy kudarca kihat a társadalmi beilleszkedésre, a kulturális adaptációra, az otthonosságérzet és az identitás alakulására is.
4. A letelepedő migránsok lakóhelyei egyes fővárosi területeken koncentrálnak, amely problémát jelenthet számukra a kulturális izoláció szempontjából. Kevés az olyan szolgáltatás, amely ezekre a területekre célzottan vinné el a kulturális izolációt oldó, társadalmi integrációt segítő szolgáltatásokat.
5. Az előítéletek fokozottan sújtják a migránsokat, a média a legális és illegális bevándorlás, a bevándorlás és terrorizmus összemosásával felerősíti az előítéleteket. A lakosság jelentős része nincs tisztában a migránsok kulturális hátterével, sok esetben a bevándorlók sem ismerik a magyar kulturális szokásokat, az előítéletek pedig nehezítik a közeledést, ismeretcserét, így az integrációt.

3.4 A települési esélyegyenlőségi program által kezelendő problémák összefoglalása

Megjegyzés [t4]: A második egyeztetésre ide kerül: a fenti problémafeltáró fejezeteket (+az első egyeztetés során gyűjtötttel kiegészítve) összefoglaló tábla, problémáival vagy infografikai szemléltetéssel kiegészítve

4. A MEGVALÓSÍTÁS ESZKÖZEI ÉS NYOMON KÖVETÉSE

Megjegyzés [t5]: A 4. és 5. fejezetek, illetve a melléklet, az alábbi tervezett struktúrában, a 2. társadalmi egyeztetésre készülnek el.

4.1 Szervezeti háttér (tervezés és végrehajtás intézményesülése)

4.2 Ágazati és kerületközi koordináció mechanizmusai, együttműködési javaslatok

4.3 Érintettek bevonása, társadalmi egyeztetés és nyilvánosság

4.4 Monitoringrendszer rövid leírása (indikátorok, mérési mód, működtetési mechanizmus)

5. STRATÉGIA

5.1 A középtávú célok (2020-ig) és azok összefüggései

5.1.2 A stratégia konkrét céljainak meghatározása

5.1.3 Az ágazati és célcsoportra vonatkozó célok közötti összefüggések bemutatása

5.2 A megvalósítást szolgáló középtávú beavatkozások

5.2.1 Mainstreaming beavatkozási irányok (a rendszerbe építést szolgálják, illetve minden ágazatban és célcsoportra pozitív hatást gyakorolnak)

5.2.3 Ágazati beavatkozási irányok (általános és célcsoportonként)

5.3 Összefoglaló áttekintés (beavatkozási irányok mátrixa – ágazat-célcsoport mátrix, célokhoz, más, kapcsolódó anyagokhoz (Budapest 2020, ITS) való illeszkedés jelölésével)

5.4 A stratégia megvalósíthatóságának főbb kockázatai

MELLÉKLET:

1. Cselekvési terv a 2017-es évre (projektek, felelősökkel, határidőkkel, költségösszesen tervvel)